

Redactie-adres: Streekarchief Zuid-Oost Brabant, rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot
Redactie en informatie: H. Mijland en J. Suijkerbuijk
telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Met ingang van 1988 bedraagt de abonnementsprijs f 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie. Deze kosten zijn te voldoen, ná ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Zuid-Oost Brabant te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.
Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.
Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Zuid-Oost Brabant.
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijke uitgave van het
Streekarchief Zuid-Oost Brabant

18e jaargang, nr. 70

juli 1988

INHOUD

	blz.
I. Rogier van Leefdaal koopt Oirschot en Hilvarenbeek door J. Lijten	111
II. Stamlijst Van Tartwijk Schijndel, tak II door Th.E.A. van Tartwijk	139
III. Kempische curiosa 4 Een transfer van Den Bosch naar Oirschot in 1632 door J. Lijten	141
IV. Oirschotse gedichten De Oirschotse markt door Toke	143
V. Bestse fundaties 5. Fundatie Laurentius van der Aa door H. Mijland	144

ROGIER VAN LEEFDAAL KOOPT OIRSCHOT EN HILVARENBEEK

door J. Lijten

De koop door Rogier van leefdaal van Oirschot in 1320 en van Hilvarenbeek in 1328 is meerdere malen vernoemd») De koopakte van Oirschot is in 1971 gepubliceerd,²⁾ maar er is nooit echt op dit belangrijk gebeuren ingegaan. Toch zijn beide feiten goed gedocumenteerd en dat voor een belangrijk deel door de originele stukken, die nog aanwezig zijn in het familie-archief van Merode - Westerlo.³⁾ Wat Oirschot betreft, is de documentatie zelfs overvloedig, ofschoon één stuk, dat blijkens andere bestaan moet hebben, noch in originali noch in afschrift is teruggevonden.

Een grondige bestudering van de stukken geeft nogal wat achtergrondinformatie en een vergelijking tussen Oirschot en Hilvarenbeek geeft enige kijk op de toenmalige ingewikkelde structuren met name op feodaal terrein.

We willen van beide koopcontracten eerst de afzonderlijke documenten nader bezien, om daarna het geheel van de rechtsovergang in oenschouw te nemen.

DE KOOP VAN OIRSCHOT

De Bossche schepenakten

Het zal dienstig zijn eerst iets te zeggen over de Bossche schepenakten in het algemeen, aangezien drie de vijf voorliggende akten betreffende de koop van Oirschot voor Bossche schepenen zijn verleden.

In haar dissertatie over het Bossche schepenprotocol wijst M. Spierings ook op de veranderingen, die hebben plaatsgevonden in de redactionele vorm van de Bossche schepenbrief.⁴⁾ Wat zij daar zegt over de periode 1292 - 1326, is slechts een oppervlakkige benadering. Wij willen er iets dieper op ingaan.

Deze periode valt duidelijk uiteen in twee fasen.

De eerste fase loopt van 1292 tot 1308. De opbouw van de akte is dan aldus: 'Wij N.N. schepenen van 's-Hertogenbosch maken bekend, dat .... (volgt de beschrijving van de rechtshandeling).' In een aparte zin wordt dan het verband gelegd tussen de rechtshandeling en de akte, welke tekst neerkomt op: 'Tot getuigenis hiervan hebben wij onze zegels gehecht aan deze akte.' s)

De tweede fase loopt van 1309 tot 1326.⁶⁾ Het begin van de akte blijft hetzelfde, maar het verband tussen de rechtshandeling en de akte wordt niet meer gelegd in een aparte zin doch in een voortzetting van de hoofdzin.

De opbouw van de akte wordt dan: 'Wij N.N. schepenen van 's-Hertogenbosch maken bekend, dat .... (volgt de beschrijving van de rechtshandeling), door het getuigenis van deze akte.' Heel de akte bestaat dus uit één zin, waarvan de hoofdzin het begin en het einde is, terwijl de beschrijving van de rechtshandeling wordt samengeperst in een soms ellenlange bijzin, die zelf weer in een wirwar van bijzinnen bestaat. In beide versies volgt dan nog de datering in een aparte slotzin.

Zoals M. Spierings in deze periode twee Bossche schepenakten vond met de 'moderne' versie van na 1326, vonden wij in de tweede fase van deze periode drie akten in de 'oude' versie van vóór 1309.⁸⁾

Wij begrijpen, dat het zeer verleidelijk is, om - mede ten gerieve van de hedendaagse lezers - de dikwijls onoverzichtelijke akten door punten en hoofdletters in stukken te kappen, zoals Dr. Camps dat in tientallen akten in het oorkondenboek van Noord-Brabant heeft gedaan, maar wij achten dit principieel onjuist. Bovendien creëert men dan een juridisch monstrum, daar er immers geen verband wordt gelegd tussen de akte en de rechtshandeling als geheel, maar enkel tussen de akte en het laatste afgekapte deel van de rechtshandeling, waaraan de formule 'door het getuigenis van deze akte' presentium testimonio litterarum' als een verdwaalde blindedarm hangt te bengelen. In onze weergave van de teksten wordt de akte daarom consequent als één zin behandeld.

De koopakte van 1320.04.24

Het meest opvallend is, dat Oirschot verkocht wordt ten overstaan van schepenen van 's-Hertogenbosch en wel in een formule, die gebruikt werd bij de verkoop van onroerend eigendom. Oirschot is dan ook een allodiale heerlijkheid, dat wil zeggen, dat de heerlijke rechten, die verbonden waren aan het onroerend eigendom (De heerlijke rechten worden in de akte omschreven als 'attinentia' 'aanhorigheden' van de onroerende goederen.) onafhankelijk van elke menselijke autoriteit werden bezeten. Allodia werden ook 'zonnelenen' genoemd: zij werden alleen 'van de zonne en van God' gehouden. In het bezit van zijn bestuurlijke functie had de heer van Oirschot geen overheer, geen menselijke persoon of instantie boven zich. In onze gedachtegang zouden we daaruit besluiten, dat Oirschot een soeverein mini-staatje was. Toch gaat dit niet op. Oirschot was wel degelijk een deel van het hertogdom Brabant en daarin een deel van de Meierij van 's-Hertogenbosch en van het kwartier Kempenland. We moeten het zo zien. De begrippen feodaal en allodiaal liggen in de sfeer van de persoonlijke verhouding, terwijl de heerlijkheidsrechten liggen in de sfeer van het publiek recht. In het bezit van zijn bestuurlijke rechtsmacht had de heer van een allodiale heer-

lijkheid niemand boven zich in feodale context d.i. in de sfeer van persoonlijke verhouding. Doordat de heerlijkheid Oirschot deel uitmaakte van het hertogdom Brabant, was de heer echter in de publiekrechtelijke sfeer en dus in de uitoefening van zijn heerlijke rechten ondergeschikt aan de hertog van Brabant. Een ingewikkelde verhouding dus, die in hedendaagse begrippen niet accuraat te omschrijven is. Slechts door alle facetten nauwkeurig te beschouwen zullen we op den duur een - toch nog vaag blijvend - beeld krijgen van de zeer aparte middeleeuwse verhoudingen.

Er komt nog iets speciaals bij. Wouter van Oirschot had zijn heerlijke rechten niet alleen, maar gelijkelijk gedeeld met de hertog. Wij weten dit slechts uit andere bronnen,⁹⁾ want de voorliggende koopakte spreekt er niet over tenzij indirect, waar gezegd wordt, dat Wouter van Oirschot zijn goederen in Oirschot verkoopt 'met alle rechten, die daar kennelijk toe behoren' en 'zoals Wouter die goederen tot nog toe bezat'.

Dat de allodiale heerlijkheid Oirschot toch een publiekrechtelijke betrekking had met de landsheer, blijkt daaruit, dat er ook een overdracht heeft plaatsgevonden ten overstaan van 'mannen van de hertog'. Wij zullen dit nader bespreken ter plaatse, waar deze overdracht wordt gememoreerd.

Wanneer we ons afvragen, welke allodiale goederen werden overgedragen, geeft de akte weinig informatie. We zullen het antwoord moeten afleiden uit de situatie, zoals die later blijkt te bestaan. De enige allodiale goederen, die uitdrukkelijk genoemd worden, zijn 'de molens'. Wij kunnen hieruit besluiten, dat de twee molens, die later eigendom blijken te zijn van de Oirschotse heren, in 1320 reeds in bedrijf waren als heerlijk bezit. Naast de watermolen te Spoordonk was dit de windmolen ten zuiden van Oirschot 'op de hei'.

Ook over de heerlijke rechten geeft de akte slechts schaarse informatie. Met name wordt alleen gesproken over 'hogere en lagere jurisdictie'. Dit is wel het voornaamste van de heerlijke rechten, maar de nauwkeurige inhoud van die jurisdictie zal uit de latere situatie moeten blijken.

Ook is er sprake van 'leenmannen en ministerialen', maar daar wordt bijgevoegd 'als die er zijn' si qui sint'. Nu zal er geen twijfel aan zijn geweest, dat er 'mannen' in een bepaalde afhankelijkheidsverhouding tot de heer stonden, maar vermoedelijk zal niet helemaal duidelijk geweest zijn, hoe die verhouding juridisch lag.

Dat het voorliggende contract als belangrijk beschouwd werd, blijkt wel uit het feit, dat niet minder dan zes Bossche schepenen over deze akte stonden, terwijl overwegend slechts twee schepenen getuigen waren en in een enkel geval drie, en dat de overdracht extra benadrukt wordt als 'naar onze uitspraak' ad nostram sententiam', zoals deze 'door de schout is verzocht' a iudice requisitam'. De

voorwaarden zijn als gebruikelijk. De bezittingen moeten worden opgeleverd vrij van lasten behalve de vaste, niet afkoopbare. Hier zal echter een gemeen adertje onder het gras blijken te schuilen. Uit het vervolg moeten we wel concluderen, dat de koop van Oirschot voor Rogier van Leefdaal een linke zaak was. De klaarblijkelijk zware schulden, die drukten op de goederen van Wouter van Oirschot, konden door hem niet uit eigen middelen worden afgelost, zodat hij Oirschot vrij van lasten zou kunnen opleveren. Rogier van Leefdaal moest dus op voorhand betalen in het vertrouwen, dat Wouter het geld zou gebruiken, om zijn schulden te lossen, waarna Oirschot pas vrij van lasten zou zijn. Tegen dit enorme risico zal Rogier van Leefdaal zich dan ook zo goed mogelijk gaan indekken, vóór hij met de geldbuidel op tafel komt.

De garantieverklaring van 1320.06.30

Rogier van Leefdaal, zich kennelijk bewust van zijn risico, wilde zwart op wit hebben, dat de kapitale som van 1300 pond, die hij voor Oirschot betaalde, door Wouter van Oirschot metterdaad gebruikt zou worden volgens bovenvermelde afspraak. Voor een borg zal men in zo'n geval uitzien naar iemand, die niet alleen kapitaalkrachtig is, maar ook met beide partijen op vertrouwde voet staat. Wouter van Oirschot heeft deze borg blijkbaar kunnen vinden in de persoon van Gerard van Horne, gehuwd met een familielid van Rogiers vrouw»⁰) Gerard van Horne was dus geparenteerd aan het Kleefse gravengeslacht, waarbij Wouter van Oirschot in dienst was en waannee deze zelf ook nauwe relaties had, want hoewel Wouter van Oirschot zelf geen familierelatie had met het Kleefse geslacht, was zijn tweede moeder een van Kleef.H)

In de bedoelde akte stelt Gerard van Horne zich borg voor Wouter van Oirschot tegenover Rogier van Leefdaal en wel in een verklaring, die door hemzelf bezegeld wordt. In deze verklaring wordt ook vermeld, hoe de koop is gesloten en de voorwaarden zijn vastgelegd 'gheliker wys dat die brieve spreken, die daerop ghemaect syn, die de scepenen van 's-Hertogenbosch beseghelt hebben ende oec 's hertogen mannen van Brabant'. Op zich zou deze zinswending kunnen duiden op één oorkonde, die zowel door de Bossche schepenen als door de 'mannen van de hertog' bezegeld was, hoewel dit een ongebruikelijke vorm zou zijn geweest. Nu ons echter de akte bekend is, die enkel door de Bossche schepenen is bezegeld, moeten we wel concluderen, dat er een afzonderlijke akte verleden is ten overstaan van de 'mannen van de hertog'. Daar deze akte niet gevonden is, blijven de 'mannen van de hertog' enigszins in het vage. Op de schulden, die op Oirschot drukten, valt echter enig licht. Wouter stond in het krijt bij de lombarden, de geldschieters en bankiers van die tijd, die bereid waren ver te gaan in hun credietverlening tegen zakelijk onderpand en persoonlijke borgstelling, maar dan ook een navenant hoge rente bedongen voor een tophypotheek.

Dat er inderdaad een tophypotheek drukte op Oirschot, mogen we wel afleiden uit het feit, dat Rogier van Leefdaal geen genoegen nam met de zelf-bezegelde verklaring van Gerard van Horne, maar deze meetroonde naar Den Bosch voor de volgende akte.

De garantieverklaring voor Bossche schepenen van 1320.07.07

Rogier van Leefdaal stond erop, dat Gerard van Horne, zijn borgstelling nog eens bekrachtigde ten overstaan van Bossche schepenen. Dat in Den Bosch deze garantie als gewichtig werd beschouwd, is af te leiden uit de aanwezigheid van drie schepenen. De grote waarde, die klaarblijkelijk aan een akte voor schepenen van 's-Hertogenbosch gehecht werd, wijst op de met name economisch belangrijke positie, die de stad en haar schepenen innamen. Inhoudelijk voegt deze akte niets toe aan de vorige. Voor het grootste gedeelte volgt de tekst de eigen verklaring van Gerard van Horne op de voet. Dit was voor ons overigens een hulpmiddel, om de gedeeltelijk onleesbaar geworden tekst van de voorgaande akte te kunnen reconstrueren.

Enkel nog iets over de datering. In een authentiek afschrift van 1897 herleidt de Brusselse archivaris v.d. Mijsbrugge de datum 'feria secunda ante festum beate Margarete virginis' tot '15 juillet 1320'. Wij kunnen hierin niet meegaan, omdat het feest van sint Margriet in die tijd overwegend gevierd werd op 13 juli. Er waren wel vele uitzonderingen, maar daar hoorde onze regio niet bij.¹²⁾

De transactie was nu safe en kon veertien dagen later in klinkende munt worden afgerond.

De kwitantie van 1320.07.21

Van grote bedragen sloegen de Bossche schepenen in 1320 al niet meer achterover. Bij deze kwitantie van 1300 pond traden dan ook slechts twee schepenen aan als getuigen. De akte behelst niet meer dan datgene, wat voor een betalingsbewijs juridisch nodig was. Toch werd een dergelijke akte met zorg geschreven. Dit blijkt uit het herstellen van een kleine vergissing door de schrijver. Hij vergat het woordje 'de' tussen 'sibi' en 'dicta' en schreef dit boven de regel tussen deze woorden in. De goedkeuring der schepenen voor deze kleine onregelmatigheid zien we aan het eind van de oorkonde uitdrukkelijk vermeld. Terloops zij nog opgemerkt, dat de manier, waarop deze goedkeuring in de tekst van de akte is opgenomen, erop wijst, dat inderdaad 'presentium testimonio litterarum' door het getuigenis van deze akte' het slot is van de hoofdzin.

De instemming van 1326.04.20

In onze gedachtegang is door overdracht en betaling een transport van onroerend goed afgewikkeld. Bij de middeleeuwse mens lag dat anders. Onroerend goed, met name erfgoed, was niet met absolute uitsluiting eigendom van één persoon maar behoorde mede aan de familie. Algemeen kende men in die tijd het recht van vernadering. Dit hield het volgende in. Indien A een erfgoed verocht aan B, kon C, indien deze nader familie van A was dan B, binnen één jaar dat goed vernaderen. C moest dan aan B de door deze aan A betaalde koopsom met de gemaakte onkosten betalen, waarop B het goed aan C moest overdragen. Vereist was wel, dat het bedrag van de koopsom en kosten contant betaald werd. Wij hebben de indruk, dat hieruit wel eens een slaatje werd geslagen. Een nader familielid begon dan een actie, om het benodigde contante geld bij elkaar te brengen. Ook al had deze weinig kans van slagen, de actie op zich gaf de nieuwe eigenaar al een onzeker gevoel. Dikwijls was hij dan bereid, om de aanspraken van zo'n familielid af te kopen. Het zou ons niet bevreemden, dat zich hier iets dergelijks heeft afgespeeld. Wij nemen als zeker aan, dat de aanspraken van Henrick van Oirschot door Rogier van Leefdaal zijn afgekocht.

Daarop wijzen de woorden in de tekst van de akte 'quitamus et quitum clamus' wij geven kwijting'. Deze aanwijzing wordt nog versterkt door de dorsale aantekening op de akte, die vermoedelijk van de hand is van de rentmeester van Rogier van Leefdaal: 'quitancia domini Henrici etc. ac renunciatio super bonis de Orscot' kwitantie van heer Henrik enz. en verzaking aan de goederen van Oirschot'. De archaïsche term 'verzaking' is de enige mij bekende, die in één woord de betekenis weergeeft. De inhoud is: het afstand doen van aanspraken. Uit de tekst blijkt, dat dit aanspraken waren, die hij krachtens erfrecht kon doen gelden.

Hier dringt zich de vraag op: wie was Henrik van Oirschot? Hij is ons uit geen enkele andere bron bekend. Ook Klaversma vernoemt hem niet. Het meest voor de hand liggend is, dat hij de zoon was van Wouter van Oirschot. De mogelijkheid, dat hij een volle broer was van Wouter, kan echter niet worden uitgesloten. Hij was deken van het kapittel van Zyfflich (juist over de huidige landsgrens bij Nijmegen), dat later werd overgeplaatst naar Kranenburg.¹³) Dit kapittel had nauwe banden met de graven van Kleef. De akte wordt dan ook medebezegeld door graaf Dirk van Kleef. Dat de akte eveneens medebezegeld wordt door Gerard van Horne, duidt er wel op, dat deze bij de overeenkomst bemiddeld zal hebben. Dit lag ook helemaal in het verlengde van zijn borgstelling bij de koop.

Het geheel van de koop

Na alle documenten afzonderlijk bekeken te hebben dienen we te wijzen op enkele saillante punten.

Oirschot blijkt in 1320 een allodiale heerlijkheid te zijn, wat toen reeds een vrij zeldzame uitzondering was. Toch hebben wij de indruk, dat tijdens de Brabantse occupatie van de (later zo genoemde) Meierij de meeste heerlijkheden allodiaal waren maar over het algemeen slechts zeer beperkte heerlijkheidsrechten hadden. Het bestuur of liever de rechtspraak is vermoedelijk geconcentreerd geweest in grotere eenheden, de latere kwartieren.") Slechts de voornamere heren konden zich enigszins handhaven, maar zagen hun macht beperkt, respectievelijk gedeeld met de hertog. Dit was vermoedelijk de oorzaak van het tweede saillante punt: de gedeelde heerlijkheden zoals Oirschot en Hilvarenbeek, waar de plaatselijke heren hun rechten voor de helft hadden moeten afstaan aan de hertog.

De oorsprong van allodiale heerlijkheden zoekt men dikwijls in een kerkelijke afkomst. Of dit in de Meierij opgaat, moet nog onderzocht worden.

Dat een allodiale heerlijkheid in die tijd reeds een uitzondering was, wordt geïllustreerd door de latere ontwikkeling. Oirschot wordt uiteindelijk op een of andere wijze een leen van de hertog van Brabant. Ook het hoe en waarom van deze overgang moet nog bestudeerd worden.

Uit de afzonderlijke akten is het sterkst naar voren gekomen het totale financiële debacle van Wouter van Oirschot. Daarnaast kan hij nog onder politieke druk gestaan hebben, aangezien in de betreffende jaren de machtspositie van hertog Jan II steeds sterker werd.

Dat het aanzien van Wouter van Oirschot in de Meierij opvallend geleden had, komt zeer sterk tot uiting in de manier, waarop de Bossche schepenen hem bejegenden. Hij wordt overal simpelweg betiteld als 'Walterus de Orscot' 'Wouter van Oirschot', terwijl alle andere betrokken personen steeds als 'dominus' 'heer' betiteld worden. Ook de vader van Wouter wordt betiteld als 'heer Daniel'. Het is duidelijk, dat in het oog van de Bossche schepenen, die zakelijke jongens waren, Wouter van Oirschot in totale deconfiture verkeerde.

DE KOOP VAN HILVARENBEEK

Hoewel de plaatsen Oirschot en Hilvarenbeek een opvallende overeenkomst vertonen, zijn de juridische en financiële achtergronden van de koop door Rogier van Leefdaal totaal verschillend. Was Oirschot een allodiale heerlijkheid, Hilvarenbeek was een leen van de bisschop van Luik. Wel komen ze overeen in het kenmerk, dat beide heerlijkheden gelijkelijk gedeeld waren tussen de hertog en de plaatselijke heer. Op financieel gebied is er geen enkel teken van direct geldgebrek bij de verkoper. Deze was niemand anders dan Gerard van Horne, die

bij de verkoop van Oirschot borg gebleven was. Vermoedelijk heeft de transactie tussen de aangetrouwde familieleden plaatsgevonden, om in het kader van een zekere concentratie hun bezittingen beter beheerbaar en exploiteerbaar te maken.¹⁵⁾

Als achtergrondinformatie zal het echter goed zijn, om aan te geven, hoe Gerard van Horne aan Hilvarenbeek gekomen was. Het is daarbij niet de bedoeling, om de volledige doopceel te lichten van Hilvarenbeek maar slechts om summier aan te geven, hoe Hilvarenbeek van de familie, die wij tot nog toe kennen als de 'oorspronkelijke' van Herlaer's, aan Gerard van Horne is gekomen.

De voorgeschiedenis

In de twaalfde en dertiende eeuw zijn er drie generaties van de heren van Herlaer bekend, die alle de naam Dirk dragen, van Dirk I in 1167¹⁶⁾ tot Dirk III, die in 1305 voor het laatst genoemd wordt en bij wiens dood kort daarop blijkbaar geen mannelijke afstammeling meer in leven was, zodat de heerlijkheid Herlaer door zijn dochter Aleyd werd gebracht aan haar man, Gerard van Loon.¹⁷⁾ Deze stelde als heer van Herlaer met de andere patroons de statuten van het Beekse kapittel vast in 1310.¹⁸⁾ Hij verkocht echter met zijn vrouw Aleyd de heerlijkheid Herlaer aan Gerard van Horne d.d. 1315.03.15.¹⁹⁾ Deze verkocht uit die heerlijkheid Hilvarenbeek en Diessen aan Rogier van Leefdaal in de nu volgende akte.

De akte van 1328.10.31

De originele oorkonde werd gevonden in het familie-archief van Merode-Westerlo bij de stukken, die betrekking hebben op Oirschot. Zij werd geschreven op zeer dun perkament - teken van kwaliteit - met een tamelijk bleke inkt, die in de loop der eeuwen nog zozeer verbleekt is, dat de tekst slechts met de grootste inspanning en ten koste van veel tijd te ontcijferen was. Gerard van Horne en zijn vrouw treden zelf op als oorkonders met medebezegeling door Willem van Goor, 'monber' van Yrmgard.

Wat dit inhoudt, zal uit het vervolg duidelijk worden.

In het eerste gedeelte van de akte worden twee rechtshandelingen gesteld: 1. het leen wordt 'gespleten' en 2. een gedeelte wordt gekocht. Het splijten van het leen wordt pas aan het einde van het eerste deel vermeld, vermoedelijk in een tegenwoordig deelwoord, maar gaat logisch natuurlijk vooraf aan de verkoop van het afgespleten deel. Het woord, dat deze splijting moet aanduiden, hebben wij niet kunnen ontcijferen, omdat daar niet alleen de inkt verbleekt is maar ook de toplaag van het toch al dunne perkament is afgeschilferd. De vier begin-

letters en de twee eindletters van het woord zijn met grote waarschijnlijkheid te ontcijferen. Daartussen is plaats voor ongeveer vijf letters. Wij vermoeden, dat er heeft gestaan: voir[deren]de. Het middelnederlandse woord 'voirderen' betekent: 'verder brengen'. Het wordt dikwijls gebruikt in de betekenis 'bevorderen', welk hedendaags woord van dat middelnederlandse woord stamt. In dit geval moet het gebruikt zijn in de betekenis 'verderaf brengen'/'verwijderen', wat splijting aanduidt.

Er dringen zich nu twee vragen op: Wat was het oorspronkelijke leen? en: Wat wordt afgespleten en verkocht? Op de eerste vraag willen we hier niet diep ingaan. Het is duidelijk, dat de totale heerlijkheid de naam 'Herlaer' droeg en behalve het strikte 'Herlaer' ook het hier bedoelde afgespleten deel omvatte. Het is niet uitgesloten, dat het totale leen meer omvatte dan het juist genoemde, maar dat laten we nu verder rusten.

Het afgespleten en verkochte deel wordt slechts summier omschreven. Wat de lokale uitgestrektheid betreft, worden alleen Hilvarenbeek en Diessen genoemd. Gezien de latere situatie kunnen we gevoegelijk aannemen, dat ook Westelbeers en Riel ertoe behoorden. Wat de verkoop inhield wordt nog vager omschreven. Genoemd worden 'dorpe', 'renten', 'mannen' en 'thoebehoerten'. De inhoud van deze 'tlioebehoerten' zullen we uit de later bekende situatie moeten afleiden. Van het geheel wordt gezegd, dat de verkoper het 'ghemeyne ende onghesceden' heeft met de hertog. Na de bestudering van de verkoop zullen we bezien, welke conclusies hieruit getrokken dienen te worden.

Een leen kon noch gespleten noch verkocht worden zonder instemming en bemiddeling van de leenheer, die deze zaak afwikkelde samen met de 'mannen' van zijn leenhof. Het verkochte kon namelijk niet door de verkoper aan de koper worden overgedragen, maar hij diende het over te geven in handen van de leenheer met het verzoek, dat deze het in leen zou geven aan de koper. Dit afstanddoen in de handen van de leenheer, de bisschop van Luik, ten bate van de koper wordt uitgesproken in het tweede deel van de akte. Bij dit afstanddoen was echter ook de vrouw van Gerard van Horne gemoeid, omdat zij haar 'tucht' (— vruchtgebruik, in dit geval weduwerente) 'ane desen' had. Het was de gewoonte, dat een leenman, die trouwde, aan zijn vrouw een weduwerente toewees. Immers als hij bij zijn dood een zoon had, ging het leen aan deze over. De weduwe zou dan zonder inkomsten zijn. Deze weduwerente wees de man gewoonlijk toe in handen van een bevriende ridder, die als rechtsvertegenwoordiger van de vrouw moest optreden tegenover de erfgenaam maar eventueel ook tegenover de man zelf. Deze rechtsvertegenwoordiger - hier 'monber' genoemd - voor Yrmgard van Kleef was Willem van Goor, die dan ook zijn instemming betuigde en de akte mee bezegelde, vermoedelijk nadat Gerard van Horne de weduwerente uit andere goederen had toegewezen.

De leenman, die zijn leen 'verkocht' had aan een ander, diende dit leen dus eerst terug te geven 'op te dragen' aan de leenheer met het verzoek het in leen te geven aan de koper. Een leen was echter niet een zuiver zakelijk iets, maar bracht ook een persoonlijke verhouding mee van wederzijdse trouw tussen leenheer en leenman. De leenman moest zijn leenheer 'met raad en daad' bijstaan. Met 'raad' door deel te nemen aan het overleg, dat de leenheer soms hield met zijn leenmannen of vazallen. Met 'daad' door zonedig militaire of financiële hulp te bieden. Ook de leenheer moest, zonedig met zijn andere leenmannen, een leenman zonedig 'met raad en daad' bijstaan, door hem bijvoorbeeld te adviseren en te beschermen, indien hij werd aangevallen of bedreigd. De leenheer met zijn leenmannen vormden als groep een 'clan', waar ontrouw aan de 'clan' in principe zwaar gestraft werd.

Een leenheer kon meerdere, zelfs vele, leenmannen hebben, maar een leenman kon in beginsel maar één leenheer hebben. Anders zou de trouw aan de ene leenheer in strijd kunnen komen met de trouw aan de andere. In de tijd, waarover wij spreken, werd dit beginsel echter niet meer gepracticeerd. Een paar eeuwen later zou het leen tot een vrijwel zuiver zakelijke verhouding zijn teruggebracht. In 1328 echter speelde de persoonlijke verhouding van wederzijdse trouw - zij het in afgezwakte vorm - nog een duidelijke rol.

Leenman Gerard van Horne diende dus aan zijn leenheer, de bisschop van Luik, verlof te vragen, om van zijn leen 'Herlaer' de eenheid 'Hik arenbeek-Diessen' af te splitsen en dit deel van zijn leen aan zijn leenheer terug te geven met het verzoek, dit afgesplitste deel aan Rogier van Leefdaal in leen te geven. Hij deed dit in zekere zin al in de 'koopakte', maar diende het ook persoonlijk te doen ten overstaan van de leenheer en diens mannen, althans enkele van hen. Dit gebeurde op 3 november 1328. Rogier van Leefdaal zou dan later het 'afgeworpen' leen moeten 'opnemen' of 'verheffen' en leenhulde met eed van trouw moeten betuigen aan zijn leenheer. Het leen werd hem dan 'verleend' en hij werd ermee 'beleend' en 'bekleed', zoals in feite gebeurde op 17 april 1329.

De akte van 1328.11.03

De tekst van deze akte is gepubliceerd door J. Melsen.²⁰⁾ Ofschoon wij slechts in enkele kleine verduidelijkingen daarvan afwijken, meenden we voor de volledigheid ook deze tekst aan u te moeten voorleggen. Wat Melsen echter zegt over deze akte: "waarbij Rogier van Leefdaal de halve heerlijkheid Hilvarenbeek verwerft", is niet accuraat. Het zal wel niet zo strikt bedoeld zijn, want op dezelfde bladzijde vermeldt hij in één adem, dat Rogier van Leefdaal pas op 17 april 1329 met de halve heerlijkheid werd beleend.²⁰⁾

In deze akte worden twee rechtshandelingen beoorkond. Op de eerste plaats wordt vastgelegd, dat Gerard van Horne met Willem van Goor als rechtsvertegenwoordiger van zijn vrouw uit het leen Herlaer afstand gedaan heeft van de halve heerlijkheid Hilvarenbeek e.a. in handen van de bisschop van Luik ten overstaan van vier van diens leenmannen ten bate van Rogier van Leefdaal.

Op de tweede plaats beoorkondt de bisschop, dat hij beloofd heeft, deze heerlijkheid onder dezelfde condities in leen te zullen geven aan Rogier van Leefdaal.

Over de manier, waarop afstand gedaan werd van een gedeelte van het leen, wordt alleen gezegd, dat dit geschiedde, zoals de mannen van de bisschop hadden uitgesproken. In de volgende akte valt daar iets meer licht op.

De akte van belening d.d. 1329.04.17

Om de in het Latijn gestelde akte van de bisschop goed te kunnen begrijpen, lijkt het 't best, de gebruikte begrippen afzonderlijk uit te leggen. Daartoe is het goed om eerst een idee te hebben, hoe de overdracht van onroerend goed en vooral van gronden in zijn werk ging.

We moeten ons dan realiseren, dat al vele eeuwen lang landerijen waren overgedragen van verkoper op koper, zonder dat daar ooit iets van op schrift gesteld werd. Toen men begon een schriftelijk stuk op te maken van deze overdracht, bestond dat oorspronkelijk in een beschrijving van de aloude gebruikelijke rechtshandelingen. Wanneer de overdracht allodiale gronden betrof (dus gronden in volle eigendom), moeten we ons de overdracht zo voorstellen. Als koper en verkoper het eens geworden waren, gingen zij met diverse geburen-getuigen, onder wie de reengenoten, d.i. de bezitters van aangrenzende percelen, naar het betreffende stuk grond, waarvan de grenzen en de reengenoten werden aangewezen. Dan plukte de verkoper wat halmen van een gewas, dat ter plaatse groeide, en reikte die over aan de koper. 'Helmelingen vertiden' noemde men dat. Door deze tastbare handeling had de overdracht plaats. Vermoedelijk werd dan ook de koopsom overgereikt, want het woord 'vertiden' schijnt iets van 'verruilen' in zich te hebben. Maar over de koopsom werd bijna nooit gesproken in een koopcontract.

In de beginfase van de schriftelijke vastlegging gingen vermoedelijk twee schepenen mee naar de betreffende grond, waar de rechtshandeling plaats vond zoals beschreven, van welk gebeuren dan achteraf een beschrijving werd gemaakt. In de verleden tijd schreef men dan: 'hij heeft helmelingen vertegen'. 'Vertegen' was dus het verleden deelwoord van 'vertiden', maar in later tijd, wanneer de uitdrukking helemaal formule is geworden, gebruikt men 'helmelingen vertegen' wel - foutief - als onbepaalde vorm van het werkwoord.

We kunnen ons voorstellen, dat het al gauw als bezwaarlijk werd ervaren, dat de schepenen bij elke overdracht mee moesten gaan naar het betreffende stuk grond. In nog veel sterker mate gold dit, wanneer men een overdracht ergens in de Meierij voor Bossche schepenen wilde vastleggen. De overdracht werd dan gedaan, niet ter plaatse van het verkochte, maar voor schepenen op het raadhuis. Men kon dan geen gebruik maken van ter plaatse geplukte halmen, om de overdracht tastbaar te maken.

Als vervanging gebruikte de verkoper een ander symbool, dat hij daartoe aan de koper overreikte. Wat dit symbool was, kan men concluderen uit de latijnse weergave van 'helmelingen vertiden', wat wordt weergegeven met 'effestucare'. Dit woord is afgeleid van 'festuca', wat 'splinter' betekent, maar ook 'stokje' en wel speciaal het stokje, waarmee een meester de slaaf aanraakte, die hij vrij liet. Door het symbool van het stokje droeg hij de vrijheid over aan de slaaf. Wij zullen hieruit moeten afleiden, dat bij de overdracht van een onroerend goed ten raadhuis door de verkoper aan de koper een stokje werd overgereikt, om daardoor de overdracht van het goed tastbaar te maken.

Bij de overdracht van een leengoed was de zaak iets ingewikkelder. Omdat de verkoper geen eigenaar was van het leen, kon hij het niet aan de koper overdragen. Hij kon het alleen teruggeven 'opdragen' aan de leenheer-eigenaar met het verzoek, om het aan de koper in leen te geven.

Bezien we in het licht van het voorgaande, hoe de rechtshandelingen door de bisschop beschreven worden.

Vooraf dient gezegd, dat de bisschop de namen Hilvarenbeek en Diessen zelfs niet noemt, maar ze alleen aanduidt door terug te verwijzen naar de oorkonde van 1328.11.03, 'die aan deze gehecht is'. Dit aanhechten gebeurde door de zegelstaarten vóór de bezegeling door elkaar te vlechten.

De bisschop beoorkondt op de eerste plaats, dat Rogier van Leefdaal de dorpen van hem in leen genomen heeft, die Gerard van Horne en Willem van Goor hadden afgestaan. Als wij te werk gaan volgens de chronologische en logische orde, constateren we, dat de bisschop voor het afstand-doen van het leen door Gerard van Horne en Willem van Goor drie termen bezigt: 'reportaverunt' — zij brachten terug'; 'werpinerunt' 'zij wierpen (weg)'; 'effestucaverunt' 'zij gaven het stokje over'. 'Werpinerunt' is helemaal geen latijns woord maar het nederlandse woord 'werpen', waaraan men een latijns tintje heeft gegeven door er 'werpin'ère' van te maken en dit als een latijns werkwoord te vervoegen. 'Zij brachten terug' is duidelijk, maar de termen 'zij wierpen weg' en 'zij gaven het stokje over' zullen we als elkaar aanvullende begrippen moeten zien. Zij konden immers het stokje niet overdragen aan de nieuwe leenman, want deze was bij de afstand niet eens aanwezig geweest, maar verscheen pas vijf maanden later voor de bisschop. De twee termen samen zullen wij moeten weergeven met 'zij wierpen het stokje weg'.

De bisschop voegt eraan toe: 'ut moris est' 'zoals gebruikelijk is'. Wij zullen hieruit moeten besluiten, dat de gebruikelijke manier om afstand te doen van een leen of het 'terugbrengen' van een leen bestond in het wegwerpen van een stokje vóór de leenheer.

Voor het in-leen-nemen van de dorpen door Rogier van Leefdaal gebruikt de bisschop slechts één term: 'relevavit a nobis in feodum' hij heeft van ons weer opgenomen in leen'. Gewoonlijk spreekt men in dit verband over 'leenverhef', maar dit woord is niet zo gelukkig. Het stamt uit het middelnederlands, toen 'verheffen' nog de betekenis had van 'opbeuren' en niet zoals thans de uitsluitende betekenis van 'omhoog steken'. Bij het aanvaarden van een leen werd niets 'omhooggestoken', maar werd weer 'opgeraapt', wat door een ander was 'weggeworpen'.

In het tweede gedeelte zegt de bisschop nog: 'De quibus bonis feodalibus prefatum dominum Rogerum **adheredavimus** et **investivimus**'. Dit betekent, dat hij Rogier **in het erfelijk bezit gesteld heeft** van deze goederen en hem ermee **bekleed heeft**. Dit waren de gebruikelijke termen voor het in-leen-geven door de leenheer. De leenafhankelijkheid van de goederen ten opzichte van de bisschop wordt uitgedrukt: 'a nobis in feodum descendentes seu moventes' 'die van ons in leen afdalen of bewegen'. Bewegen was in het middelnederlands 'roeren', zoals Guido Gezelle nog zegt: 'daar roert entwat' in de betekenis van 'daar beweegt wat'. Daarvan komt de nog steeds gebruikelijke term 'leenroerig', die in onze taalopvatting ook niet zo gelukkig is, voor 'leenafhankelijk'.

Het voorgaande handelde nog over zaken. Aansluitend beoorkondt de bisschop het ontstaan van de persoonlijke band tussen leenheer en leenman met de volgende woorden: '(dominum Rogerum) .... in nostrum honorem recepimus feodalem', wat betekent: 'wij hebben hem toegelaten tot (het doen van) leenhulde aan ons' maar ook: 'wij hebben hem opgenomen in onze eerbiedwaardige kring van leenmannen'. De bisschop beschrijft, hoe dit gebeurd is, met de volgende woorden: 'faciendo nobis fidelitatem et homagium cum iuramento et pacis osculo' 'doordat hij ons trouw beloofd heeft en manschap onder ede en met de vredeskus'. Manschap is de dienstbaarheid van de leenman tegenover de leenheer.

De leenhulde ging als volgt in zijn werk. Nadat de leenman het weggeworpen leen had opgeraapt, knielde hij voor de gezeten leenheer met zijn handen gestrekt tegen elkaar. De leenheer nam de handen van zijn leenheer in de zijne, waarop deze aan zijn leenheer trouw en manschap zwoer en de leenheer hem de vredeskus gaf als bevestiging van de ontstane persoonlijke verhouding. Deze 'solempnitas' 'plechtigheid' is duidelijk ontleend aan de liturgie van de priesterwijding. Na zijn wijding knielt de priester voor de gezeten bisschop met de handen gestrekt tegen elkaar. De bisschop neemt de handen van de pasgewijde priester in de Zijne en vraagt hem: 'Beloofd gij aan mij en mijn opvolgers eerbied en gehoor-

zaamheid?' De priester antwoordt: 'Dat beloof ik', waarop de bisschop hem de vredeskus geeft met de woorden: 'De vrede des Heren zij altijd met u'. Hierdoor wordt tot uitdrukking gebracht, dat de priester zijn functie steeds dient uit te oefenen in afhankelijkheid van de bisschop, zoals ook de leenman zijn leen diende te beheren als vazal, afhankelijke van de leenheer.

De datum, die de akte zelf vermeldt, is 17 april 1328. Dit is nogal eens verkeerd geïnterpreteerd, omdat men er geen rekening mee hield, dat het Luikse bisdom tot 1333 Paasstijl gebruikte.²²⁾ Men bleef dus de eerste maanden van 1329 nog '1328' noemen en pas met Pasen ging men het nieuwe jaartal gebruiken. Pasen viel in 1329 laat, op 23 april, zodat 17 april viel op maandag in de Goede week en nog als 1328 betiteld werd. Uit de context van de andere gepubliceerde oorkonden was al duidelijk, dat het jaartal van deze akte 1329 moest zijn.

Ook de plaats van handeling wijkt af van het verwachte patroon. De bisschop verblijft op dat moment blijkbaar ten huize van de Maastrichtse kapitteldeken van Sint Servaas, de bekende Gerard van Schoonhoven.²³⁾ De ligging van diens huis naast de Sint-Servaas wordt nauwkeurig beschreven. Onder de getuigen zien we een kanunnik Engelbert, genoemd Francois, vermoedelijk dezelfde als heer Ingelbrecht, die ook in de akte van 1328.11.03 op de tweede plaats na de broer van de bisschop genoemd wordt, en die zeker een belangrijke plaats innam aan het bisschoppelijk hof, misschien als kanselier. Daarnaast zien we als getuigen de Maastrichtse kapitteldeken van O.L. Vrouw, Godschalk van der Aa, en verder Otto van Kuyck, die evenals Rogier van Leefdaal familielid van de bisschop wordt genoemd, de rentmeester van de bisschop en een schepen en een poorter van Maastricht.

Het geheel van de koop

Bij de koop van Oirschot werd met geen enkel woord gerept over het feit, dat de verkochte heerlijkheid gedeeld was. In het geval van Hilvarenbeek speuren we hiervan wel iets, zij het uiterst summier.

In de akte van 1328.10.30 zegt Gerard van Horne daarover: '.... ghelike dat wi se ghemeyne ende onghesceden hebben met enen hooghen edellen prince onsen liven here den hertoghe van Brabant ende die wi houdende syn te leen van enen hoeghen edellen here onsen liven gheesteliken vader den bisscop van Ludic

In de akte van 1328.11.03 zegt de bisschop: '.... gelyck dat sy (= Gerard van Horne en Willem van Goor) die voergenoempde doerpe gemeyne ende ongedeilt houden met enen hogen edelen man den hertoge van Brabant ....'

Reeds uit de eerste, maar zeker uit de tweede formulering moeten we afleiden, dat de bisschop het geheel van de heerlijkheid Hilvarenbeek bezat (als allodium)

en dat deze heerlijkheid van hem in leen gehouden werd voor de helft door de hertog van Brabant en voor de helft door de lokale heer. Dit in tegenstelling met de tot nu toe gangbare opvatting, dat de heerlijkheid Hilvarenbeek voor de helft aan de hertog en voor de helft aan de bisschop van Luik behoorde, welke laatste zijn helft in leen gaf aan de plaatselijke heer.

Voor die opvatting is nooit enige betrouwbare objectieve grond aangevoerd.²⁴⁾ De foutieve zestiende-eeuwse interpretatie van een bestaande situatie steunde vermoedelijk enkel op het vooroordeel, dat een hertog geen leenman zou kunnen zijn van een bisschop. Op dit punt waren voor-ons-onvoorstelbare verhoudingen in het middeleeuwse leenstelsel echter heel gewoon.

Wanneer we ons de vraag stellen, **wat** er nu 'gemeyne ende ongedeilt' en 'ghemeyne ende onghesceden' gehouden werd, lijkt ons dit enkel en alleen te slaan op de heerlijke rechten. Noch in Oirschot, noch in Hilvarenbeek is er enige aanwijzing, dat er ooit onroerende goederen of de daaruit voortvloeiende inkomsten in gemeenschappelijk bezit zouden zijn geweest van de hertog en de plaatselijke heer. Voor het gezamenlijk en ongedeelde bezit van de heerlijke rechten zijn er in beide plaatsen legio aanwijzingen, ook al zijn er dan aangaande de **gelijkheid** in deze vragen te stellen.

Voor de wijze, waarop de heerlijkheid Hilvarenbeek in handen kwam van de bisschop van Luik, lijkt een plausibele verklaring, dat zij door Ansfried en Hilsuindis aan het bisdom geschonken is. Uit hun bemoeienissen met Hilvarenbeek, hoe verwrongen die ook tot ons gekomen zijn, moeten we wel concluderen, dat onder vele andere bezittingen ook Hilvarenbeek hun toebehoorde. Het is bekend, dat Ansfried rond het jaar 1000 vele bezittingen schonk aan de bisdommen Luik, waaruit hijzelf afkomstig was, en Utrecht, waar hij in 995 bisschop werd.²⁵⁾

Dat Rogier van Leefdaal niet in 1328 maar pas op 17 april 1329 (half)-heer van Hilvarenbeek werd, is al aangetoond en wordt ten overvloede bevestigd door zijn oorkondelijk optreden. D.d. 1329.01.01 treedt hij op als getuige bij de beleening door de hertog van Willem van Duvencoerde met Oosterhout, waarbij hij wordt betiteld als heer van Oirschot en Perk maar niet van Hilvarenbeek.²⁶⁾ D.d. 1329.09.01 geeft hij met de hertog de gemeynt van Tilburg en Goirle uit en wordt daar betiteld als heer van Oirschot, Perk en Beek.²⁷⁾ Gelukkig zijn de oude oorkonden accurater dan vele hedendaagse geschiedschrijvers.

SLOTBESCHOUWING

Om in de betekenis van deze beide overdrachten dieper door te dringen, moeten we ze zien in groter verband. Daartoe moeten we ons op de eerste plaats realise-

ren, dat de Brabantse hertogen in het begin van de veertiende eeuw nog druk bezig waren hun invloedssfeer in noordelijke richting uit te breiden en dat het daartoe zeer dienstig was, hun greep op onze regio te verstevigen. Daarnaast moeten we bedenken, dat de van Leefdaal's ministeriales waren, dat is van afkomst niet-adelijke dienstmannen van de hertog, die door hun grote invloed en hun huwelijken met adellijke partners in de adelstand waren opgenomen en tegelijk in nauwe dienstbetrekking van de hertog aan diens politiek belang bleven werken. Rogier van Leefdaal kan dus beschouwd worden als een pion, beter gezegd een raadsheer, van de hertog, die vanaf een belangrijk veld diens opmars in noordelijke richting kon steunen en met name belangrijke rugdekking gaf aan het meest centrale steunpunt in de hertogelijke noordelijke stelling: 's-Hertogenbosch.²⁸⁾

Aan de zijde van de verkopende partijen zagen we reeds, dat Wouter van Oirschot financieel aan de grond zat. Daarnaast was hij praktisch reeds gedegradeerd tot dienstman van de graaf van Kleef en konden zijn (te) zwaar belaste bezittingen in Oirschot alleen maar moeilijkheden opleveren.

Wat Gerard van Home betreft, lag de zaak ingewikkelder. De van Horne's probeerden zeker op goede voet te blijven met de Brabantse hertogen maar liefst op afstand. Zij lagen met hun bezittingen in vele omstreden grensgebieden tussen de hertog van Brabant en diens tegenstanders. Het bezit van een met de hertog gedeelde heerlijkheid kon gemakkelijk tot moeilijkheden leiden. Herlaer-Hilvarenbeek blijkt duidelijk één leen geweest te zijn. De heerlijke rechten van Hilvarenbeek werden gedeeld-met-de-hertog gehouden. Het meest logische lijkt, dat ook de heerlijke rechten van Herlaer met-de-hertog-gedeeld zijn geweest. In later tijd blijkt echter niets van een gedeeld-zijn van de heerlijke rechten van Herlaer. Wij veronderstellen daarom, dat Gerard van Horne door de verkoop van Hilvarenbeek bij de hertog heeft kunnen bereiken, dat deze van zijn aandeel in de heerlijke rechten van Herlaer afstand deed.

De volledige gedocumenteerde koop van Oirschot en Hilvarenbeek lijkt een goed uitgangspunt voor bestudering van de latere ontwikkeling dier heerlijkheden en hopelijk ook voor het dieper doordringen in de voorgeschiedenis.

NOTEN

- 1) De koop van Oirschot in 1320 is in Campinia meermalen ter sprake gekomen. A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, noemt Rogier van Leefdaal op blz. 20 als heer van Hilvarenbeek van 1323 - 1331, wat niet juist is.

- 2) De akte van 1320.04.24 werd gepubliceerd in het eerste nummer van Campinia (1971), blz. 42 met nogal enkele fouten en een regest, waarvan het tweede deel niet klopt.
- 3) Het familie-archief van Merode - Westerlo bevindt zich in het algemeen rijksarchief te Brussel. Ofschoon blijkens de nummering der stukken vele medewerkers zich in de loop der jaren zich met dit archief hebben bezig gehouden, bestaat er nog steeds geen toegang tot deze, toch zeer belangrijke maar nog steeds chaotische, historische bron. Het monnikenwerk van Dr. H. Domsta, *Geschiede der Lasten von Merode im Mittelalter*, Duren 1981, kan, ofschoon dit natuurlijk niet de opzet was, als een toegang gebruikt worden. Voor ons onderzoek gaf het echter geen aanwijzing, omdat de in de familie van Merode opgegane geslachten geen onderwerp waren van Domsla's onderzoek. Met de welwillende toestemming van de prins van Merode en de vriendelijke medewerking van Mevr. v.d. Nieuwenhuyzen konden wij zelf de bewuste oorkonden opsporen.
- 4) Dr. M.H.M. Spierings, *Het schepenprotocol van 's-Hertogenbosch 1367 - 1400*, Stichting Zuidelijk historisch contact, Tilburg 1984, blz. 100 e.v.
- 5) De laatste akte in deze vorm is van 1308.12.13. Oorkondenboek van Noord Brabant tot 1312, ed. H. Camps, nr. 770.
- 6) De eerste akte van deze fase is van 1309.01.16. O.N.B., nr. 771.
- 7) Spierings, *Het schepenprotocol*, blz. 101 e.v.; O.N.B., nrs. 813 en 873.
- 8) O.N.B., nrs. 811, 880 en 887.
- 9) Uit de oprichting van het dekenaat in het Oirschotse kapittel d.d. 1282.12.03 en de goedkeuring daarvan door de bisschop van Luik d.d. 1289.11.28 en de bevestiging van de kapittelstatuten door de hertog en Daniel van Oirschot d.d. 1298.04.17 vergeleken met de latere, bekende situatie. Zie Frenken, *Documenten*, blz. 207 e.v. en 248.
- 10) Rogier van Leefdaal was zoals bekend gehuwd met Agnes van Kleef, Gerard van Home met Yrmghard van Kleef, zoals ook zal blijken uit de koopakte van Hilvarenbeek. Voor de uitgebreide informatie over Gerard van Horne zij verwezen naar Drs. T. Klaversma, 'De Horne's 1296 - 1345' in *Publications de la société historique et archéologique dans le duché de Limbourg*, 1985, blz. 7 - 68.
- 11) Hoewel men voor deze tijd zelden iets met absolute zekerheid kan bewijzen, heeft T. Klaversma dit als hoogst waarschijnlijk aangetoond in zijn artikelen 'De heren van Vught en Oirschot in de 12e en 13e eeuw' in *Campinia*, met name nr. 31 (okt. 1978), blz. 148 - 151.
- 12) H. Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover 1971, blz. 77.
- 13) *675 Jahre Kranenburger Kreuzwallfahrt* 1983, ed. Katholisches Pfarramt Kranenburg, blz. 6. Overplaatsing: 17 maart 1436.
- 14) Vergelijk O.N.B., nr. 34, waaruit voor de drie zuidelijke kwartieren van de Meierij rond 1100 een organisatie vermoed kan worden met aan het hoofd een graaf en zeven schepenen.
- 15) Klaversma, 'De Horne's', *Publications* 1985, blz. 47 e.v.v. wijst erop, dat Gerard van Horne in deze tijd in financiële problemen zat, zodat de verkoop van Hilvarenbeek mede daardoor zal zijn ingegeven. Zijn problemen waren echter niet catastrofaal en hij was handig zakenman genoeg, om er tegelijk eigen voordeel aan te behalen.

- 16) Klaversma, 'De heren', Campinia jrg. 7, blz. 90.
- 17) O.N.B., nr. 720.
- 18) O.N.B., nr. 810.
- 19) Huisarchief Helmond, inv.nr. 335, fol. 130vo. Deze akte wordt foutief gedateerd op 1314.03.30 o.a. door M. Spierings, 'Oud Herlaer het kasteel, de leenhof, de heren en de heerlijkheid I. Het sterke huis van Oud Herlaer.' in Brabants Heem, 1976, blz. 85 - 101. Immers in die tijd gebruikte niet alleen het hertogdom Brabant maar ook het bisdom Luik (tot 1333) de Paasstijl, zodat men niet gevoelig kan aanmenen, dat Gerard van Loon dat niet zou hebben gedaan.
- 20) J.Th.M. Melsen, 'Iets over de halve heerlijkheden Oirschot en Hilvarenbeek' in B. Aarts, J.Th.M. Melsen, R. Peeters e.a., Hildewaren Beke: een bundel heemkundige opstellen over Hilvarenbeek en Biessen, Hilvarenbeek 1981, blz. 16 - 18.
- 21) Melsen, 'Iets over ....', blz. 16.
- 22) J.A. Coldewey, De heren van Kuyc 1096 - 1400, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland L, Tilburg 1981, blz. 165, waar hij een foutief jaartal geeft en in noot 261 bovendien een foutieve dag.
- 23) Deken Gerard van Schoonhoven heeft ook een bemiddelende rol gespeeld in het bijleggen van politieke conflicten.
- 24) De opvatting gaat terug op de drie berichten, waarvan Frenken de onbetrouwbaarheid op meerdere detailpunten heeft aangetoond. A.M. Frenken, Documenten betreffende de kapittels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch 1956, blz. 12 - 17.
- 25) Frenken, *ibid.*
- 26) Origineel: Archief van de Nassausche Domeinraad 1, inv.nr. 410, gepubliceerd in F.X. Cerutti ed., Middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda I, Utrecht 1956, nr. 140.
- 27) Afschrift: A.N.D.R. 1, inv.nr. 160, gepubliceerd in D.Th. Enklaar ed., Gemeene gronden in Noord-Brabant in de Middeleeuwen, Utrecht 1941, nr. 123. Authentiek afschrift door Gysbrecht van Nieuwenhuyse, notaris te Hilvarenbeek, naar vidimus d.d. 1436.10.31 door hertog Philips de Goede: R.A.N.B., Archief van de Raad van Brabant, inv.nr. 325, blz. 785 - 789.
- 28) Zie over de Brabantse politiek in het noorden: P. Avonds en H. Brokken, 'Heusden tussen Brabant en Holland (1317 - 1357) Analyse van een grensconflict' in *Varia Historica Brabantica IV*, 's-Hertogenbosch 1975, blz. 1 - 95, waar zij op blz. 65 schrijven: '.... dat er in de twintiger jaren van de 14e eeuw een geleidelijke versteviging van het landsheerlijk gezag van de hertog van Brabant in het noorden van zijn hertogdom (is) te constateren'.
Wat 's-Hertogenbosch betreft, zie P.Th.J. Kuyser, 'Een veste ende een slot, 's-Hertogenbosch aan Brabants noordgrens in de veertiende eeuw' in *Noordbrabants Historisch Jaarboek 5*, 's-Hertogenbosch/Zutphen 1988, blz. 9 - 38, waar hij op blz. 14 e.v. wijst op de belangrijke versterking van de vesting 's-Hertogenbosch tussen 1318 en 1330.

BIJLAGEN

De schrijfwijze van de Nederlandse namen van de Bossche schepenen hebben wij overgenomen uit de schepenlijst van Mr. B.C.M. Jacobs, Justitie en Politie in 's-Hertogenbosch voor 1629, Brabantse rechtshistorische reeks nr. 1, Assen/Maastricht 1986, bijlage 4.

De Nederlandse teksten van de oorkonden laten wij enkel voorafgaan door een kopregel als korte samenvatting. De Latijnse teksten hebben wij voorzien van een volledig regest, maar dan zo geformuleerd, dat het voor de hedendaagse lezer begrijpelijk is.

Wat de schrijfwijze betreft, wijken wij in zoverre af van de officiële regels, dat wij de u of v, die voor de middeleeuwse mens zowel in het Latijn als in het Nederlands één letter was, weergeven als u, wanneer het een klinker is, en als v, wanneer het een medeklinker is. Wij hebben er geen behoefte aan, om de lezer meer raadsels op te geven dan strikt noodzakelijk is.

Kennelijke fouten in de teksten zijn gecorrigeerd zoals aangegeven.

R. 1320.04.24

's-Hertogenbosch

Datum anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo feria quinta post dominicam qua cantatur Jubilate.

Schepenen van 's-Hertogenbosch, Hendrik van Son, Hendrik van den Dijk, Peter van den Steenweg, Jan zoon van Ayken, Gijsbert Lyssepe en Emond Rover, oorkonden, dat Wouter van Oirschot, zoon van heer Deneken van Oirschot ridder, aan ridder Rogier van Leefdaal heeft verkocht al zijn allodiale goederen in Oirschot gelegen met al hun aanhorigheden, namelijk heerlijkheid, hoge en lage jurisdictie, leenmannen en dienstmannen, zo die er zijn, jaarlijkse cijnsen en pachten, molens en al hun inkomsten en alles wat naar recht of gewoonte daartoe behoort, al die goederen helemaal zoals Wouter ze tot nog toe bezat, en dat hij naar sententie van schepenen uitgesproken op verzoek van de rechter van 's-Hertogenbosch deze allodiale goederen aan heer Rogier heeft overgedragen vrij van lasten behalve de erfelijke jaarcijnsen en -pachten.

Eenvoudig afschrift naar authentiek afschrift (copia copiae) in O.A.A.O., [vrl. inv.nr.](#) 978.

Nos, Henricus de Sonne, Henricus de Aggere, Petrus de Lapidea via, Johannes filius quondam Aykini, Ghiselbertusa dictus Lyssepe et Emondus filius quondam Roverib, scabini in Buscoducis, notum facimus universis, quod coram no-

bis personaliter constitutus Walterus de Oirschot, filius quondam domini Denekini de Oirschot militis, omnia et singula bona sua in dicto loco de Oirschot consistentia cum universis dictorum bonorum attinentiis, videlicet dominiis, jurisdictionibus tam maioribus quam minoribus, altis et bassis, hominibus tam feodalibus quam ministerialibus, si qui sint, annuis censibus et pactionibus, molendinis et omnibus eorum proventibus et cum universis et singulis, que ad dicta bona iure vel consuetudine sine omni exceptione noscuntur pertinere, in omni integritate et quantitate, penitus quam dictus Walterus dicta bona omnia et singula hucusque habuit et possedit, legitime et hereditarie vendidit iuste venditionis titulo nobili viro domino Rogerio de Leeffdael militi, ab ipso domino Rogerio, a suis prolibus, ipsius heredibus seu successoribus pro vero ac libero allodio iure hereditarie possessionis habenda et in perpetuum possidenda possessione pacifica et quietata, et pro perpetuo confirmatione et ratihabitione venditionis bonorum predictorum dictus Walterus omnia et singula bona predicta cum universis ipsorum bonorum attinentiis prescriptis ad nostram sententiam super hoc a iudice dicti loci de Buscoducis requisitam et a nobis ad ipsius requisitionem iuxta communem ritum et consuetudinem iuris eiusdem loci de Buscoducis diffinitive prolatam dicto domino Rogerio ad opus sui et suorum prolium, ipsorum heredum seu successorum, pro vero ac libero allodio supportavit et effestucando resignavit, nihil iuris aut pactis pro se et suis secessoribus in hiis obtinendo, dictumque dominum Rogerium in dicta bona cum universis et singulis ipsorum attinentiis predictis coram nobis imposuit et heredando instituit modo in allodialibus debito et consueto et promisit coram nobis dictus Walterus venditor ut debitor principalis super se et bona sua omnia, quod ipse dicto domino Rogerio de dictis bonis omnibus et singulis, eidem ut dictum est venditis, debitam et iustam prestabit warandiam tanquam de vero ac libero allodio et quod omnem questionem, impetitionem et obligationem quancunque in hiis existentem deponet eidem et penitus amovebit, exceptis annuis et hereditariis censibus et pactionibus ex dictis bonis solvendis, quos et quas dictus dominus Rogerius annuatim solvet et solvere tenebitur temporibus ad hoc debitis et consuetis, presentium testimonio litterarum.

Datum anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo feria quinta post dominicam qua cantatur Jubilate.

- a. tekst: Christelbertus
- b. tekst: Reneri
- c. tekst: et

1320.06.30

Gerard van Horne stelt zich garant voor de correcte oplevering door Wouter van Oirschot van de door deze aan Rogier van Leefdaal verkochte (halve) heerlijkheid Oirschot.

Origineel: A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode-Westerlo, Lej. F 909-1.

Allen den ghenen, die dese lettren zien selen ende horen lesen, wi Gherard here van Horne ende van Altenna saline ende kennisse der waerheyt. Want Wouter, die men heit van Oerscot, vercocht heeft alle dat goed, dat hi ligghende heeft bennen Oerscot, in wat manieren dat ghelegghen es, enen edelen man myn heren Rogiere van Levedale riddere, van den welken goede hi gelovet heeft den vorgghenoemden myn heren Rogiere gherecht waerscap ende oec andere vorwarden gheliker wys, dat die brieve spreken, die daerop ghemaect syn, die de scepenen van 's-Hertogenbosche besegelt hebben ende oec 's hertoghen man van Brabant, soe gheloven wi op ons ende op onze goed ende bi onser trouwen den vorgghenoemden myn heren Rogieren ochte sieren gherechter ghehorten: waer dat sake, dat die vorgghenoemde Wouter van Oerscot in eneghe faute waire ochte in enegghen gebreke, in wat manieren dat dat ware, van allen dien, dat hi hem gelovet heeft, dat wi datselve den vorgghenoemden myn heren Rogieren oprechten souden ende selen ende lede hi daerof cost acht stade, dat wi hem dit gelden souden ende selen.

Vore soe gheloven wi, dat wi den vorgghenoemden myn heren Rogiere scadeloes houden zelen van dien ghenen, die des vorgghenoemts Wouters borghen syn iegghen die lombarde ende oec van der lombarden selve van allen dien, dat si hem eyschen mogen ende eysschen mochten ochte doen eysschen. Ende omme dat wi willen, dat deze saicken vast ende gestade selen bliven ghehouden, zoe hebben wi dese leuren beseghelt met onsen seghele in kinnesen der waerheit.

Dit was ghedaen in't jaer ons Heren als men streef dusentech driehondert ende twintech des rnaendaechs na sinte Jans dach Baptiste.

1320.07.07

's-Hertogenbosch

Schepenen van 's-Hertogenbosch, Emond Rover, Gijsbert Lysscep en Arnoud van Enode, oorkonden, dat heer Gerard van Horne en Altena, ridder, zich borg gesteld heeft voor Wouter van Oirschot, die aan heer Rogier van Leefdaal, ridder, al zijn goederen in Oirschot verkocht heeft krachtens akten voor schepenen van 's-Hertogenbosch en mannen van de hertog van Brabant, en dat hij garandeert, dat Wouter de verplichtingen zal nakomen, die hij bij deze verkoop op zich genomen heeft, speciaal die betreffende zijn schulden bij de lombarden.

Origineel: A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode, LA 1252-1.

Nos Emondus Roveri, Ghiselbertus Lysscep et Arnoldus de Enode, scabini in Buschodicis, notum facimus universis, quod, cum Walterus de Orscot ex libera et prefixa intentione omnia bona sua in dicto loco de Orscot et infra terminos jurisdictionis loci eiusdem in humido et sicco ac aliis quibuscumque consistentia nobili viro domino Rogerio de Levedale militi legitime venditionis titulo vendidisset et idem Walterus pro perpetua ratihabitione et confirmatione venditionis dictorum bonorum dicto domino Rogerio de eisdem bonis eidem venditis debitam et justam warandiam simul cum quibusdam aliis conditionibus prestare promississet, prout in litteris scabinorum dicti loci de Buschoducis ac fidelium illustris principis domini nostri carissimi ducis Brabantie super hec confectis plene audivimus contineri, constitutus coram nobis vir nobilis dominus Gerardus, dominus de Horne et de Altena, miles, promisit ut principalis debitor sub obligatione bonorum suorum omnium fide ab eodem prestita corporali, quod ipse omnes defectus, si quos dictus dominus Rogerius aut sui heredes seu successores habuerit seu habuerint in aliquibus conventionibus eidem domino Rogerio ab ipso Waltero in venditione dictorum bonorum juxta formam et tenorem dictarum litterarum promissis, dicto domino Rogerio aut suis heredibus seu successoribus implebit et penitus perficiet et dictum dominum Rogerium aut suos heredes seu successores ab omnibus dampnis eisdem occasione dictorum defectuum evenientibus et eventuris quitabit et imdapses conservabit, insuper promisit coram nobis dictus dominus Gerardus sub obligatione predicta, quod ipse omnes questiones, impetitiones et actiones, quos condebiteores dicti Walteri apud lombardos constituti vel ipsi lombardi aut quivis alii contra dictum dominum Rogerium aut suos heredes seu successores movebunt seu movere poterunt, cedabit et eisdem penitus amovebit, presentium testimonio litterarum.
Datum anno Domini Mo CCCo vicesimo feria secunda ante festum beate Margarete virginis.

Van de drie aan dubbele staarten uithangende zegels zijn de twee eerste zwaar beschadigd, het derde nagenoeg verdwenen.

In dorso: De bonis venditis per Walterum de Orscot

Orscot

(later:) XXXV I

(later:) No. 3.

1320.07.21

's-Hertogenbosch

Schepenen van 's-Hertogenbosch, Hendrik van den Dijk en Arnoud van Enode, oorkonden, dat Wouter van Oirschot ten overstaan van hen kwitantie verleend heeft aan Rogier van Leefdaal voor het voldoen van de koopsom van 1300 pond voor de (halve) heerlijkheid Oirschot.

Origineel: A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode, LA 1252-2.

Nos, Henricus de Aggere et Arnoldus de Enode, scabini in Buschoducis, notum facimus universis, quod, cum alias Wolterus de Orscot omnia bona sua sita in Orscot nobili viro domino Rogerio de Levedale, militi, legitime vendidisset, sicut in litteris super hoc confectis plenius continetur, constitutus coram nobis dictus Wolterus quitavit et quitum proclamavit dictum dominum Rogerium a mille et trescentis libris et a toto pretio venditionis dictorum bonorum, recognoscens coram nobis sibi dea dicta pecunia ac dicto pretio venditionis huiusmodi esse cum plenitudine satisfactum, superscriptionem 'de' approbantes, presentium testimonio litterarum.

Datum in vigilia beate Marie Magdalene anno domini Mo CCCo vicesimo.

a. 'de' tussen 'sibi' en 'dicta' bovengeschreven.

Van de twee zegels uithangend aan dubbele staarten is nog slechts een klein deel van één staart aanwezig.

In dorso: Quitantie van ghelde dar Orscot om ghecocht was.

XXVI

Orscot

1326.04.20

Henrick van Oirschot, deken van Zyfflich, oorkondt met medebezegeling door Dirck graaf van Kleef en Gerard heer van Horne, dat hij ten bate van Rogier van Leefdaal afstand doet van al zijn aanspraken krachtens erfrecht op de heerlijkheid en de bezittingen van Oirschot.

A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode, inv.nr. F 909-5.

Nos Henricus de Oerscot, decanus Zeflicensis, notum facimus universis preter litteras inspecturis publice protestando, quod nos matura deliberatione pre-

habita nobilem virum dominum Rogerium de Levedale militem et suos heredes ab omnibus inpetitionibus et querelis domini et bonorum de Oerscot cum suis appenditiis nobis ex hereditaria possessione de iure competentium quitamus et quitum clamamus penitus per presentes.

Rogamus nobiles et magnificos dominos nostros dilectos dominum Th. comitem Clevensem necnon dominum Gerardum dominum de Horne, ut sua sigilla una cum sigillo nostro presentibus apponant.

Et nos Th. comes Clevensis et Gerardus dominus de Horne predicti ad requestam seu petitionem dicti decani Zeflicensis sigilla nostra una cum sigillo suo ad maiorem certitudinem seu securitatem omnium premissorum presentibus duximus apponenda.

Datum et actum anno Domini Mmo CCCmo vicesimo sexto dominica qua cantat ur Cantate.

Van alle drie de uithangende zegels resten slechts fragmenten van staarten.

In dorso: quitantia domini Henrici etc. ac renunciatio super bonis de Orscot.

IX
Orscot

1328.10.31

Gerard van Horne en Yrmghard van Kleef verkopen met instemming van Willem van Goor, momber van Yrmghard, uit hun Luiks leen Herlaer aan Rogier van Leefdaal hun dorpen Hilvarenbeek en Diessen met de daaraan verbonden rechten.

A.R.A. Brussel, Arch. der fam. v. Merode, inv.nr. F 909.

Wy Gherard here van Hoerne ende Yrmghard van Cleve vrouwe van Hoerne, van Althena, van Paerwys ende van Herlaer doen cont allen denghenen die desen brief zelen zine of hoeren lesen met kennissen der waerheits, dat wi met onsen vryen wille hebben vercocht enen edellen mannen heren Roghier van Levedale, here van Parke ende van Oerscot, onse dorpe van Hilvarenbeke ende van Dyesen met horen renthenboeck ende yder met hoeren renten, metten mannen die daerbinnen syn geseten ende die daerthoe behoeren ende met allen den thoebhoerten der voernoemden dorpe ghelike dat wi se ghemeyne ende onghesceden hebben met enen hooghen edellen prince onsen liven here den herthoghe van Brabant ende die wi houdende syn te leen van enen hoeghen edellen here onsen liven gheesteliken vader den bisschop van Ludic met andere onser heerlycheit

van Herlaer ende welke voernoemde dorpe van Beke ende Dysen voir ..... de van onser heerlicheit van Herlaer. Ende wi Gerard here van Hoerne voir ons zelve ende voir Yrmghard van Cleve vrouwe van Hoerne met heren Willem van Ghoerle onsen momber draghen op met desen tiegenworden brive dese voerseide dorpe van Beke ende van Dysen onsen liven here den bisschop van Ludic voerghenoemt in sine hant ende verthyen daerop wittelic tot behoef heren Roghiers van Levedale voerghenoemt tot eweliken daghen.

Ende wi Gherard here van Hoerne zekeren ende gheloven dese verteghen vast ende stedig te houden. Ende wi Yrmghart van Cleve vrouwe van Hoerne, want wi onse tucht ane desen voernoemden dorpen van Beke ende van Dysen hadden, soe ghaen wi onser tucht af met heren Willem van Ghoere onsen monber ende verthyen daerop ende zweren opten helighen, dat wi dat nemmermere en zolen volghen noch ane talen in gheene dele, al arghelist ute ghesloten.

In kennissen van deser vorwarden hebben wi onse zeghel ane desen brief ghehanghen.

Ende wi Willem van Ghoere ridder voerghenoemt om beden willen Yrmghard vrouwen van Hoerne voerghenoemt hebben wi onsen zeghel als monber metten hoeren aen desen brief ghehanghen.

Ghegheven in den jaer ons Heren dusent driehondert ende acht endtwyntich op Alrehelighenavond.

De oorkonde is bijna vergaan en uiterst moeilijk leesbaar.

Van de drie uithangende zegels zijn die van Gerard van Hortte en Yrmghard van Kleef zwaar beschadigd, dat van Willem van Goor verloren gegaan.

1328.11.03

Afschrift in vidimus door het kapittel van sint Servaas te Maastricht d.d. 1429.04.03.

Bisschop Adolf van der Marck van Luik oorkondt, dat Gerard heer van Horne en Willem van Goor als rechtsvertegenwoordiger van Irmgard van Kleef, vrouwe van Horne, ten overstaan van hem en zijn leenmannen uit hun heerlykheid van Herlaer afstand hebben gedaan van hun dorpen Hilvarenbeek en Diessen met de hoge en lage rechtsmacht over die dorpen en al hetgeen daartoe behoort, zoals zij die ongedeeld houden met de hertog van Brabant, ten bate van Rogier van Lee fdaal en dat hij beloofd heeft, deze dorpen aan Rogier op eendere wijze in leen te zullen geven.

Wij, Adolf, by der gratiën ons Heeren biscop van Ludeke, enen edelen man, onsen lieven vrient haren Rogier van Leefdale, here van Perke ende van Orscot, saluyt met kennisse derre waerheyt.

Het sy cont allen den genen, die desen brief sullen sien ende horen lesen, dat syn comen voer ons een edel man, her Geraerd, here van Horne, onse lieve man, ende met hem here Willem van Gore als momboir eenre edelre vrouwen, veren Eymengaerden van Cleve, vrouwe van Horne, ende hebben opgedragen in onse handt by maninge onser ende biwisen onser man, haren Coenraedts van der Marken, ons lieven broeder, haren Ingelbrecht, haren Jans van Haelshoven ende haren Hermans van Weerstraten, alsoe alsoe sy wysen dat recht was, hoer doerpe van Hildewarenbeke ende van Dyesen metten gerichtene diere doerpe, hoge ende neder, ende metten renten ende met alder toebehoerten diere voernoempder doerpe ende metten mannen, die daer binnen syn geseten, die daertoe behoeren, gelyck dat sy die voergenoemde doerpe gemeyne ende ongedeylt houden met enen hogen edelen man, den hertoge van Brabant, ende hebben daerop verteghen, alsoe alsoe die voernoemde man wysen dat sy schuldich waeren te doene, tot behoef haren Rogiers van Leefdale voergenoemdt ende tot synre wittiger erfgenamen.

Ende wandt si dese voersechde doerpe, die si metter heerlicheit van Herlaer van ons houdende waren, ons in derre manyeren dat voerscreven is op hebben gedragen, soe hebben wij geloeft ende geloven eenen edelen man, haren Rogier van Leefdale voergenoemdt, dat wy hem oft synen erfgenamen dese voermoemde doerpe lyën soelen ende verleenen in alle dyere manyeren, dat se de here van Horne voergenoemdt van ons houdende was, sonder argelist.

In kennisse van desen dingen hebben wy onsen zegel hieraen gehangen.

Gegeven in't jaer ons Heren dusent driehondert ende achte ende twintich op sinte Hubrechtsdach.

1329.04.17

Maastricht

Afschrift in vidimus door het kapittel van sint Servaas te Maastricht d.d. 1429.04.03.

Bisschop Adolf van der Marck van Luik oorkondt, dat Rogier van Leefdaal de dorpen (Hilvarenbeek en Diessen) met hun hoge en lage rechtsmacht en verder toebehoren van hem in leen verheven heeft, zoals ze door Gerard van Horne en Willem van Goor aan hem waren teruggegeven, en dat hij Rogier daarmee beleend heeft, waarbij deze hem leenhulde heeft gedaan.

Nos Adulphus, Dei gratia Leodiensis episcopus, notum facimus universis, quod nobilis vir, dilectus noster consanguineus et fidelis, dominus Rogerus de Leefdale, dominus de Perke et de Orscot, miles, pro se et suis heredibus ac successoribus relevavit a nobis in feodum villas, iustitias altas et bassas, redditus, homagia et alia bona a nobis in feodum descendentes seu moventes cum suis iuribus et pertinentiis universis, de quibus et prout mentio fit in nostris litteris hiis annexis, que nobilis vir, dilectus et fidelis noster, dominus Gerardus, dominus de Horne, et dominus Wilhelmus de Gore, milites, in manibus nostris ad opus eiusdem domini Rogeri reportaverunt, werpinerunt et effestucaverunt, ut est moris, iuxta predictarum nostrarum continentiam litterarum. De quibus bonis feodalibus prefatum dominum Rogerum adheredavimus et investivimus et in nostrum honorem recepimus feodalem faciendo nobis fidelitate[m] et homagium cum iuramento et pacis osculo, adhibitis solempnitatibus debitis et consuetis, iure cuiuslibet semper salvo, presentibus venerabilibus viris: dominis Engelberto dicto Francois canonico Leodiense, Gotscalco de Aquis decano ecclesie beate Marie Traiectensis, nobili viro domino Ottone domino de Kuyck nostro consanguineo, Johanne dicto Frepont nostro villico, Lambert^o de Rulingen scabino, Henrico dicto de Tweenberge oppidano nostri oppidi Traiectensis nostri diocesis, pluribusque aliis nostris fidelibus ad hec vocatis specialiter et rogatis, quorum memorie et custodie premissa duximus committenda. In cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus litteris duximus apponendum.

Datum et actum in hospitio nostro videlicet in domo venerabilis viri domini Gerardi de Schoenhove, decani ecclesie beati Servatii Traiectensis, sita in eodem oppido iuxta ecclesiam beati Servatii predictam dicte diocesis anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo octavo die decima septima mensis aprilis.

1429.04.03

Maastricht

Authentiek afschrift in R.A.N.B., Archief van de Raad van Brabant, inv.nr. 325, blz. 779 - 782.

Deken en kapittel van sint Servaas te Maastricht geven een vidimus van de twee getransfigeerde oorkonden van bisschop Adolf van der Marck van Luik d.d. 1328.11.03 en 1329.04.17 betreffende het leenverhef van Hilvarenbeek en Diessen door Rogier van Leefdaal.

In nomine Domini. Amen.

Nos, Johannes de Novolapide decanus et capitulum ecclesie sancti Servatii Traiectensis Leodiensis diocesis, notum facimus universis copiam subsequentem visuris seu auditoris, nos vidisse, tenuisse et perlegisse duas litteras, unam alteri

transfixam, bone memorie quondam reverendi patris et domini, domini Adulphi episcopi Leodiensis, sigillis suis impendentibus sigillatas, non vitiatas, non cancellatas, non corruptas, sed sanas et integras, omnique vitio et suspitione carentes, quarum tenor de verbo ad verbum sequitur et est prime littere talis:

(volgt de tekst van 1328.11.03.)

Tenor vero alterius littere, prime transfixe, dinoscitur esse talis:

(volgt de tekst van 1329.04.17.)

Et quia nos, decanus et capitulum ecclesie sancti Servatii Traiectensis predicti, post diligentem collationem litterarum prescriptarum per nos factam invenimus easdem litteras cum sepedictis litteris originalibus in omnibus et per omnia concordare, ideo prescriptam copiam sigillo (= i) predictae ecclesie nostre, quo ad causas utimur, appensione fecimus communiri in fidem et testimonium collationis et concordantie predictarum.

Facta ruit huiusmodi collatio per nos, decanum et capitulum antedictos, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo nono mensis aprilis die tertia presentibus ibidem discretis viris domino Johanne de Spina presbytero et Johanne Bruwer de Kerckhove clerico, choralibus dicte ecclesie sancti Servatii, testibus ad premissa vocatis specialiter et rogatis.

M. Servacius Caboutz, notarius, quoad collationem prescriptam factam cum litteris originalibus.

Deze copie gecollationeert metten originelen gescrijfte in franchyne met eenen uuythangende zegel in inckelen sterte es bevonden daermede te concorderen, quod attestor,

w.g. R. Rumoldi
1615

In de marge van deze ondertekening:

De voorschreven copye gecollationeert by my onderscreven, secretaris van den Raede van Brabant, is insgelycks bevonden te concorderen.

w.g. J. Cools
z.d.

II. STAMLIJST VAN TARTWIJK

Schijndel tak II

door Th.E.A. van Tartwijk

N.B. Zie hiervoor Campinia 17e jrg. nr. 64, januari 1987, blz. 31-35.

- I. Van Tartwijk, Petrus Petruszn.
ged. Oirschot 22-01-1717
geh. te Oirschot 22-01-1736 met Henrica Bernardus Vlemings.
Kinderen (allen gedoopt te Oirschot):
1 Petrus, ged. 22-11-1736
2 Helena Maria, ged. 01-02-1738
3 Joannes, volgt II
4 Henricus, ged. 20-10-1745.
- II. van Tartwijk, Joannes Petrus
ged. Oirschot 03-01-1742
geh. te Schijndel 20-11-1774 met Anna Maria van Son.
Kinderen (allen gedoopt te Schijndel):
1 Maria, ged. 26-10-1775
2 Pieter, volgt III
3 Henricus, ged. 02-10-1780
Joannes Petrus was eerder gehuwd met Maria Cornelisdr. Pijnenburg, Schijndel 26-07-1772.
- III. van Tartwijk, Pieter
ged. te Schijndel 12-01-1778
overl. te Schijndel 17-06-1849
geh. met Johanna van Osch
Kinderen (geboren te Schijndel):
1 Johannes, volgt IV
2 Anna Maria, geb. 27-10-1819, overl. Schijndel 28-06-1837.
- IV. van Tartwijk, Jan
geb. te Schijndel 28-05-1816
overl. te Schijndel 01-01-1891
geh. te Schijndel 01-05-1847 met Johanna van den Broek.

Kinderen (allen geb. te Schijndel):

- 1 Joannes, volgt V
- 2 Petronel, geb. 03-12-1849
- 3 Josephus, geb. 28-10-1852, geh. met Johanna Maria van de Rijt
- 4 Wilhelmina, geb. 18-09-1855, geh. met Arnoldus van den Brand
- 5 Marinus, geb. 27-09-1858, geh. met Anna Maria Kooijmans.

- V. van Tartwijk, Johannes
geb. te Schijndel 03-08-1847
overl. te Eindhoven 04-05-1921
geh. te Schijndel 27-06-1878 met Johanna Maria Habraken
Kinderen (allen geboren te Schijndel):
- 1 Johanna Maria, geb. 02-05-1879
  - 2 Antoon, volgt VI
  - 3 Johanna, geb. 15-02-1883, overl. Schijndel 04-06-1883
  - 4 Alberta, geb. 12-02-1885, oven. Schijndel 03-05-1886
  - 5 Hubertus, geb. 02-04-1887, geh. I met Henrica Damen
geh. II met Christina Hubertina Davids
  - 6 Adriana, geb. 25-02-1892, overl. te Schijndel 19-09-1892.

- VI. van Tartwijk, Antoon
geb. te Schijndel 20-04-1881
overl. te Eindhoven 20-12-1974
geh. te Hilvarenbeek 04-06-1912
Kinderen:
- 1 Johannes Cornelis, geb. Stratum 20-04-1913
  - 2 Johannes Hubertus Cornelis, geb. Stratum 16-08-1914
  - 3 Johannes Henricus Cornelis, geb. Stratum 04-07-1915
geh. met Johanna Adriana Maria Buys
  - 4 Catharina Johanna Cornelis, geb. Stratum 16-10-1916
geh. met Wilhelmus de Vries
  - 5 Johanna Maria Cornelia, geb. Stratum 28-10-1917
  - 6 Anna Maria Cornelia, geb. Stratum 01-10-1919
  - 7 Marinus Antonius Cornelius, geb. Eindhoven 09-09-1921
  - 8 Anna Maria Cornelia, geb. Eindhoven 18-09-1922
geh. met Arnoldus Jonkers
  - 9 Henricus Johannes Cornelius, geb. Eindhoven 12-02-1924
overl. Eindhoven 09-07-1924.

N.B. De samensteller houdt zich gaarne aanbevolen voor reacties en aanvullingen op deze stamlijst (adres: Wezelweide 1, 2727 DK Zoetermeer).

III. KEMPISCHE CURIOSA 4

EEN TRANSFER VAN DEN BOSCH NAAR OIRSCHOT IN 1632

door J. Lijten

Transfer is in. Transfer levert gespreksstof. Transfer is een uitvinding van onze tijd, denken we dan gemakkelijk, maar dat is mis. Ten bewijze een transfer, die meer dan 350 jaar oud is.

In haar dissertatie over de bestuursorganisatie van 's-Hertogenbosch vóór 1629 behandelt Mevr. B. Jacobs ook de gezondheidszorg.) Daarbij vermeldt zij, dat Mr. Silvester Lintermans, licentiaat in de medicijnen, in 1612 werd aangesteld tot stads'medicijn en chirurgijn' als opvolger van zijn vader tegen een salaris van 75 gulden per jaar. Hij werd daarbij gebonden aan de volgende voorwaarden. Hij moest in de stad wonen, te allen tijde bereikbaar zijn en mocht zich niet buiten de stad begeven zonder voorkennis van de schepenen. Hij moest iedereen bijstaan, niet alleen als medicus maar ook als chirurgijn (een lager gewaardeerde en betaalde medische dienst), de rijken tegen een redelijke betaling, de armen 'uit caritate en ter liefde Gods'. In 1624 werd hij tevens benoemd tot chirurgijn van het Groot Gasthuis. Wanneer zijn contract met Den Bosch beëindigd werd, vermeldt Mevr. Jacobs niet. Het valt juist buiten het tijdsbestek van haar onderzoek en is vermoedelijk in de Bossche archieven ook niet te vinden. Daarvoor moeten we naar Oirschot.

Hoe Oirschot de onderhandelingen gevoerd heeft, om deze vedette van Oirschotse familie weg te kopen, zal wel in nevelen gehuld blijven. Wij beschikken alleen over het contract, dat gesloten werd op 1 januari 1632 en dat onmiddellijk in werking trad.²⁾ Daarin wordt gezegd, dat de schepenen hebben 'gebeden ende gewillicht den E. Heere ende Mr. Silvester Lintermans, licentiaet in de medecijnen ende mede chirurgijn', om Den Bosch te verlaten en zich in Oirschot te vestigen als dorpsarts in opvolging van zijn oom. Deze oom moet Mr. Jacob Lintermans geweest zijn, die geboren was rond 1558 en vanaf 1584 als chirurgijn practiseerde in Oirschot. Zelf tekent hij wel als Jacob Fastraerts., maar hij wordt uitdrukkelijk zoon van Silvester genoemd. Misschien was Fastraert zijn grootvader. Jacob heeft meerdere chirurgijns opgeleid en is zo wel de grondlegger geworden van een Oirschotse school van chirurgijns, waaruit ook de bekende Aert Fey is voortgekomen. Hij zal geen kinderen gehad hebben, want Silvester blijkt later zijn erfgenaam te zijn. Vermoedelijk was Jacob in 1632 al

een tijdje overleden en waren er op dat moment geen 'medecijs of chirurgijns' van zijn formaat in Oirschot, want in het contract wordt gezegd, dat de mensen vanuit Oirschot naar 's-Hertogenbosch of naar de omliggende dorpen gingen voor medische hulp.

Het contract werd gesloten voor een periode van 10 jaar. Mogelijk was dat gebruik voor dergelijke contracten. Silvester Lintermans, die in 1612 in 's-Hertogenbosch benoemd werd, kan dan juist zijn tweede termijn hebben volgemaakt, zodat hij transfer-vrij was.

Voor Oirschot zal het contract een ingrijpende gebeurtenis zijn geweest, waarbij de schepenen niet over één-nacht-ijs gingen, maar zich terdege hadden ingedekt door 'advys ende consent van dye van den eede', de instemming dus van heel het college van regenten. Toch was het afgesproken salaris nominaal niet zo hoog als in 's-Hertogenbosch. 'Van gemeyntens wegen' was de 'gagie' 50 gulden. Daarbij kwam van de kant van de Tafel van de H. Geest (de armenzorg) nog 1 mud rogge per jaar. Daarvoor moest hij de ingezetenen medische hulp verlenen tegen een redelijk loon, terwijl hij de armen, die door de Tafel van de H. Geest werden onderhouden, 'gerne ter lieffde Godts' zou helpen. Bovendien moest hij eventueel gewonde soldaten verbinden zonder kosten voor het dorpsbestuur. Het aanlokkelijke voor Lintermans zal gelegen zijn geweest in de toegezegde vrijdom van alle belastingen voor hem en zijn bezittingen in Oirschot. (Het beding bij een transfer, dat de nieuwe werkgever je belasting betaalt, is dus ook niet door Cruyf uitgevonden.) Deze bezittingen zullen niet gering geweest zijn, want Jacob, wiens erfgenaam hij was, had in de loop der jaren nogal wat gekocht. De schepenen waren echter voorzichtig genoeg, om de zaak niet uit de hand te laten lopen. Er werd immers bij bepaald aangaande de goederen, die Lintermans eventueel 'conquesteerde, dat die te schoote ende te loote sullen staen'. Dus voor goederen, die hij na ingaan van het contract kocht, zou de vrijdom van belasting niet gelden. In de retorsietijd, waarin geregeld van twee zijden belasting werd ingevorderd, kon het voordeel van deze vrijdom belangrijk zijn.

De woorden van de Prediker:

'Wat geweest is, komt terug;
wat gebeurd is, gebeurt opnieuw;
niets nieuws is er onder de zon.
Is er eens iets, waarvan men zegt: Zie dat is nieuw,
het was er reeds lang in de eeuwen vóór ons.'

blijken ook nu weer en nog waar te zijn.

1) Mr. B.C.M. Jacobs, Justitie en politie in 's-Hertogenbosch vkr 1629, Brabantse rechts-historische reeks nr. 1, Assen/Maastricht 1986, blz. 101 e.v.

2) Oirschots schepenprotocol van 1632, blz. 16-19.

IV.

OIRSCHOTSE GEDICHTEN

door Toke

DE OIRSCHOTSE MARKT

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Want eigenlijk is die een beetje apart
Bezie de kastanjes, zo mooi in een rij
Zijn niet weg te denken, ze horen er bij.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Zij ligt, zo te zeggen, ons na aan het hart
Want kijk eens die dorpspomp, die is origineel
Ze vormt met de markt wel een prachtig geheel.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Sinds jaren geen zand maar met keitjes verhard
Voor marktdag of kermis of evenement
Dat Oirschot des zomers herhaaldelijk kent.

Wij Oirschottenaren zijn trots op de markt
Ze vormt met de kerk wel het Oirschotse hart
De markt, kerk en toren met kruis en de haan
Een beeld dat ons nooit uit gedachten zal gaan.

Oirschot, Sint Jan, 1988.

V.

BESTSE FUNDATIES

5. FUNDATIE LAURENTIUS VAN DER AA

door H. Mijland

STICHTING EN DOEL

Laurentius van der Aa, pastoor te Eemnes, laat op 7 november 1775 zijn testament opmaken, waarin hij drie maanden later een wijziging laat aanbrengen¹). De belangrijkste bepalingen uit dit testament volgen hier.

Laurentius schenkt bedragen ineens aan:

- de kinderen van zijn broer Joseph te Roosendaal;
- het kind van zijn overleden zus Cornelia;
- de twee kinderen van zijn broer Arnoldus;
- aan zijn zus Anna.

Aan zijn broer Franciscus legateert hij twee percelen land te Best²), die deze reeds in gebruik heeft, en al zijn kleren. Zijn zus Dorothea, die bij hem inwoont, benoemt hij tot universeel erfgenaam en aan haar vermaakt hij het vruchtgebruik van alle overige onroerende goederen.

Tot zover de bepalingen ten aanzien van zijn naaste familieleden. De door Laurentius gewenste fundatie gaat pas functioneren ná het overlijden van Dorothea. Zijn wens daartoe is aldus samen te vatten:

Na het overlijden van Dorothea dient het vruchtgebruik van de (overige) onroerende goederen ten goede te komen aan de arme familieleden van vaders- én moederszijde of aan de familieleden die "hel begeeren". Voorwaarde voor ondersteuning is wel, dat het familielid er een christelijke levenswijze op na houdt. Wanneer echter één of meer familieleden gaan studeren, wenst Laurentius dat aan iedere student - bij voorrang - honderd gulden per jaar wordt uitgekeerd gedurende geheel zijn studietijd.

De eigendom van die onroerende goederen vermaakt Laurentius aan de Armen van Best met het uitdrukkelijke verbod om daarvan, ten eeuwigen dagen, ook maar iets van te mogen verkopen of te mogen vervreemden.

De familiefundatie Laurentius van der Aa gaat, als gevolg van de bepaling in het testament, in 1783 functioneren³). Het doel van de fundatie is tweeledig:

1. het verlenen van een studiebeurs aan familieleden, en
2. het verlenen van onderstand aan (arme) familieleden.

DE STICHTER EN ZIJN WERK

Laurentius van der Aa is de oudste zoon uit het tweede huwelijk van zijn vader Johannes met Cornelia van Dijk⁴). Laurentius wordt te Best gedoopt op 25 augustus 1719. Hij studeerde aan de Universiteit van Leuven, alwaar hij in ieder geval stond ingeschreven tussen augustus 1747 en februari 1748 als student in de Artes (= vrije kunsten)⁵). Deze studie was een vooropleiding voor de hogere faculteiten theologie, rechten of medicijnen. De mij bekende bronnen vermelden niet of Laurentius zijn opleiding te Leuven voltooid heeft, maar uit zijn levensloop is op te maken dat hij in ieder geval de bedoeling heeft gehad om theologie te gaan studeren. Hij is namelijk ruim 26 jaar als priester van de zogenaamde Hollandse Zending werkzaam geweest in de provincie Utrecht. Eerst als kapelaan te Schalkwijk en later als pastoor te Veenendaal-Renswoude (1757-1759) resp. te Eemnes (1759-1782), welke laatste twee parochies gelegen waren in de Geldersche Vallei. Laurentius overlijdt op 30 augustus 1782 te Eemnes⁶).

Vermoedelijk vraagt de lezer zich af waarom een Bestse jongen het als een ideaal ziet om als parochiegeestelijke in Utrecht te gaan werken. Voor zover mogelijk binnen het kader van dit artikel, zal ik hiervoor een verklaring trachten te geven die echter wel een korte inleiding vereist.

Rond 1590 werd het steeds duidelijker voor de curie in Rome, dat er in de Noordelijke Nederlanden een onafhankelijke staat onder calvinistisch bewind zou ontstaan. Men vreesde voor de godsdienstvrijheid van de katholieken in deze staat. De in 1559 opgerichte bisdommen waren grotendeels zonder de daadwerkelijke aanwezigheid van een bisschop gebleven, omdat deze in ballingschap verbleven. Nieuwe bisschoppen waren niet benoemd in afwachting van de politieke ontwikkelingen. Pas in 1592 benoemt paus Clemens VII een apostolisch-vicararis voor de verlaten bisdommen, om in naam van de paus deze gebieden te besturen. De Noordelijke Nederlanden zijn daarmee feitelijk een missiegebied geworden. De destijds opgerichte Congregatie de Propaganda Fide nam in 1622 het kerkelijk bestuur van de Noordelijke Nederlanden op zich en voerde de term *Missio Hollandica* in, wat hier vertaald werd in *Hollandse Zending*⁷).

Voor de periode dat Laurentius van der Aa, dus feitelijk als missionaris, zijn pastoraat uitoefende is het volgende van belang. De instelling van de nieuwe kerkelijke bestuursvorm gaf spanningen tussen de nog aanwezige geestelijken en het daarover gestelde bestuur. Deze situatie escaleert in 1723 door de benoeming van een eigen aartspriester van Utrecht. Het gevolg hiervan is dat vanuit Rome het bestuur nog strakker geregeld gaat worden. In 1727 wordt de pauselijke nuntius te Brussel de superior van de Noord-nederlandse kerk. Het gebied van de Hollandse Zending wordt verdeeld in negen aartspriesterschappen met een aartspriester aan het hoofd, die benoemd wordt door de Brusselse nuntius. De aarts-

priester doet aan de nuntius voorstellen voor de benoeming van de pastoors. Deze situatie blijft zo tot aan het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853.

Gezien tegen deze achtergrond, is het begrijpelijk dat Laurentius van der Aa het als een ideaal ziet om als missionaris te worden ingezet in het Utrechtse. Zijn opleiding te Leuven zal dit ook beïnvloed hebben. Daar vond namelijk de opleiding plaats van een groot deel van de priesters van de Hollandse Zending. Het beschikbaar stellen van studiebeurzen aan familieleden, een van de doelen van zijn fundatie, is volgens mij dan ook een streven naar voortzetting van de opleiding van priesters voor de Hollandse Zending.

BEZITTINGEN

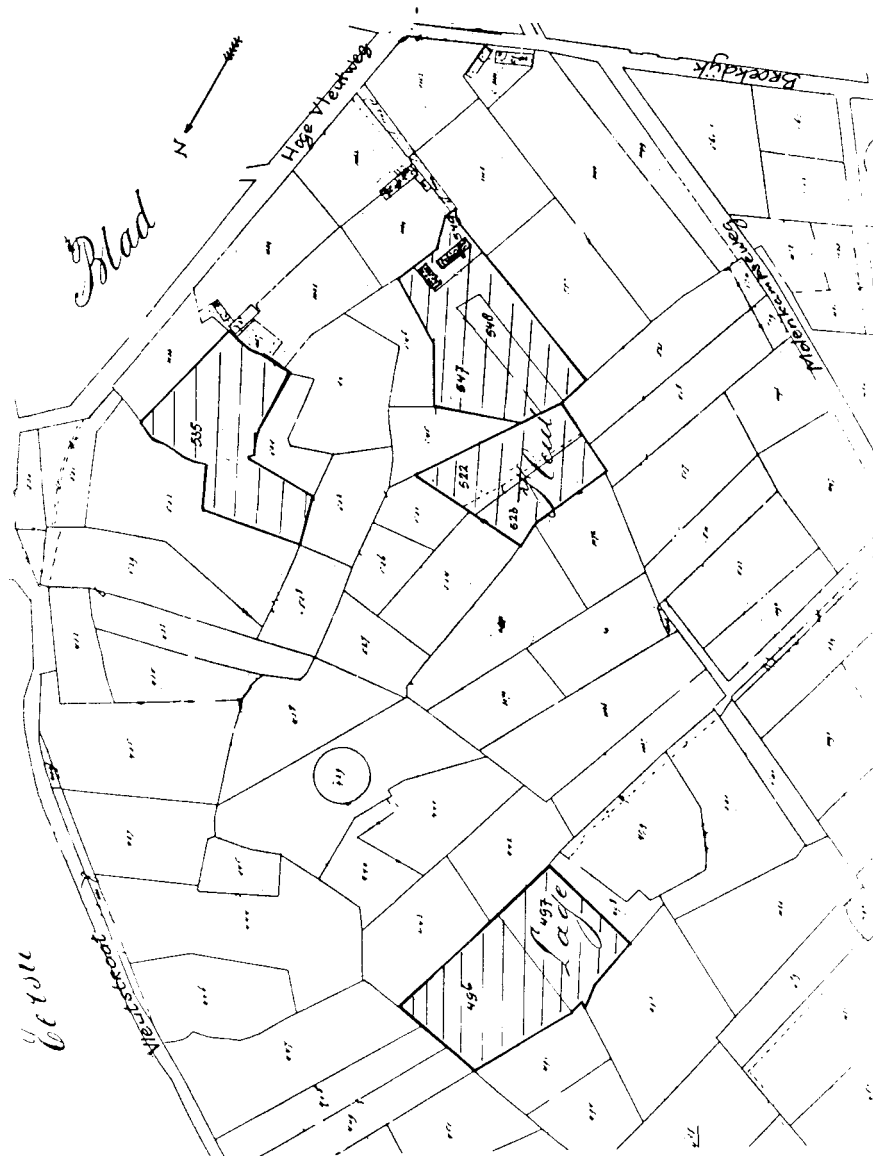
Laurentius van der Aa bepaalt in zijn testament, dat na de dood van zijn zus Dorothea het vruchtgebruik van de aan haar toegewezen onroerende goederen bestemd is voor de doeleinden van de fundatie. De eigendom van die goederen komt dan aan de armen van Best.

De omvang van zijn bezit blijkt uit de akte van taxatie, opgemaakt op 14 oktober 1782, ten behoeve van de successiebelasting. Het bestaat uit een boerderij met bijbouwen en ongeveer acht hectare grond. De totale waarde wordt op f 1703 geschat ⁸⁾. Ter vergelijking: het bezit van de fundatie Hendrik en Catharina Kemps was de helft waard.

De wens van Laurentius dat ten eeuwigden dagen niets van het bezit verkocht of vervreemd mocht worden, is in ieder geval tot op de dag van vandaag geëerbiedigd. De bezittingen van de fundatie zijn sinds de stichting alleen maar vermeerderd. Zo wordt in 1797 een stuk grond aangekocht, wat ook in de loop van de negentiende eeuw enkele keren gebeurde tot in totaal ruim tien hectare ⁹⁾.

In 1837 dreigt een deel van het bezit echter verloren te gaan. De fundatiehoeve brandt namelijk op 30 maart van dat jaar af. In overleg met de familie besluit administrateur Nicolaas Vogels om de boerderij, op dezelfde plaats, meteen te herbouwen. Daarbij zijn de bij de brand overleefde stukken muur nog benut. Uit een brief van genoemde administrateur blijkt dat de herbouw reeds in juni 1839 gerealiseerd is ¹⁰⁾. Momenteel ligt de hoeve, die verbouwd is tot woning, prachting verscholen tussen bomen en bossages aan de Hoge Vleutweg te Best op de plek waar Laurentius van der Aa waarschijnlijk geboren is II).

Sinds de fundatie is gaan functioneren, ging de blote eigendom van de goederen van de Armen van Best over op diverse andere organen, zoals het Bureau de Bienfaisance, het Algemeen Armbestuur. Momenteel berust deze eigendom bij de gemeente Best, waaraan die op 1 januari 1955 toeviel door opheffing van de Dienst voor Maatschappelijk Hulpbetoon ¹²⁾.

BEHEER

De fundateur draagt het beheer van de fundatiegoederen op aan zijn broers Franciscus (zie bijlage 1, nr. 2.1.), als "directeur, **administrateur** of executeur" - zoals in het testament wordt omschreven, en Johannes (bijlage 1, nr. 2.2.), als **toeziend administrateur**. Hij bepaalt ook dat hun besluiten tot uitbetaling niet aangevochten mogen worden door de andere familieleden. Verder dat de administrateurs ieder hun eigen opvolger dienen te benoemen, die dezelfde rechten en plichten heeft. Mocht een administrateur dit verzuimen, dan zijn de nog levende familieleden verplicht die opvolger te benoemen. In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de administrateurs en toeziend administrateurs, uiteraard voor zover te achterhalen.

Uit die lijsten is op te maken dat de administrateurs bijna steeds voor een opvolger hebben gezorgd. Alleen bij Gijsbertus Vogels is dit niet helemaal gebleken. Afwijkend en bijzonder is wel dat de in de lijsten als laatste genoemden door tussenkomst van de Arrondissementsrechtbank zijn benoemd. Feitelijk was dit niet nodig geweest, omdat in de opvolging van één van hen reeds was voorzien. Wat was namelijk het geval?

Op 10 februari 1916 overleed de toenmalige administrateur Laurens van der Aa. Zijn zoon Johannes Jan neemt deze functie over, zoals gewenst door zijn vader. Johannes hield kennelijk niet van half werk. Eén week na het overlijden van zijn vader laat hij door notaris Fens te Eindhoven een akte opmaken, waarin zijn opvolger als administrateur wordt benoemd¹³). Hij benoemde zijn broer Martinus (bijl. 1, nr. 5.3.6.) en voor het geval deze daartoe niet in staat mocht zijn, zijn andere broer Lambertus (nr. 5.3.8.). Het lange functioneren van Johannes als administrateur, **41 jaar**, zal er wel oorzaak van zijn, dat men zich na zijn overlijden deze benoeming niet meer herinnerde. Er ontstond toen, in 1957, onzekerheid over het voortbestaan van het beheer. Juridisch advies werd ingewonnen. Uiteindelijk kwam de kwestie voor de Raadkamer van het Arrondissementsgerecht te 's-Hertogenbosch. Voor deze kamer getuigen dezelfde Lambertus en Martinus, als boven genoemd, dat hun broer verzuimd heeft om een opvolger te benoemen! Op grond van deze verklaring en andere gegevens neemt de Raadkamer dan het besluit tot benoeming van een administrateur én toeziend administrateur. Een merkwaardige loop der geschiedenis.

Omtrent de te beheren goederen heeft kennelijk niet altijd duidelijkheid bestaan. In december 1838 richt namelijk ene Arnoldus van Dijk uit Helmond een request aan Gedeputeerde Staten met het verzoek te voorzien in het beheer van te Best gelegen onroerende goederen, toebehorende aan de fundatie Laurentius van der Aa¹⁴). Ter beantwoording van dit verzoek informeren Gedeputeerde Staten bij het gemeentebestuur van Best, dat op zijn beurt weer bij administrateur Vogels om raad gaat. Uit het antwoord van Gijsbertus Vogels is op te ma-

ken, dat hij of niet op de hoogte is van de omvang van het bezit of dit niet toe wil geven voor de buitenwereld. Hij antwoordt namelijk: "De goederen van de fundatie bestaan alleen uit een bouwhoeve, gelegen te Best, de grootte mij onbekend." Na een tweede informatieronde nemen Gedeputeerde Staten een besluit op het request, gedateerd 27 augustus 1839. Dit maakt duidelijk dat zij dan wel op de hoogte zijn van de omvang van het bezit. Het bevat onder meer de volgende bepalingen: het beheer van de goederen blijft opgedragen aan de fungerende administrateur en toeziend administrateur, die zorg dragen voor de verdeling van de opbrengst van de goederen; zij dienen jaarlijks rekening en verantwoording af te leggen van hun beheer aan door Gedeputeerde Staten, in datzelfde besluit, aan te wijzen provisoren; als provisoren worden benoemd het college van Burgemeester en Assessor van de gemeente Best en het Algemeen Armbestuur aldaar.

Een aantal jaren later is het gemeentebestuur van Best dit besluit, dat ook aan hen is toegezonden, kennelijk vergeten. In 1857 onderneemt het namelijk een poging om het bezit en/of het beheer van twee familiefundaties bij het Algemeen Armbestuur onder te brengen. Dit betreft de fundaties van Hendrik Jansen van de Ven en van Laurentius van der Aa. In het artikel over de fundatie Hendrik Jansen van de Ven, in Campinia XVI (1986, p. 59-62), is deze onderneming uitvoerig beschreven. Voor de duidelijkheid zal ik hier de hoofdpunten met betrekking tot de fundatie Laurentius van der Aa herhalen.

Op het verzoek van het gemeentebestuur van Best antwoorden Gedeputeerde Staten dat de poging elke rechtsgrond mist. Daarop gaat het gemeentebestuur in onderhandeling met de administrateurs van de fundaties, doch de beheerders van de fundatie Van der Aa weigeren de overdracht van het beheer. Vervolgens verzoekt het gemeentebestuur, dat steeds als tussenpersoon voor het Algemeen Armbestuur optreedt, om het beheer middels een rechtsgeding te mogen opeisen. Aanvankelijk voelen Gedeputeerden hier wel voor, doch na uitvoeriger informatie bij administrateur Vogels te hebben ingewonnen, besluiten zij toch daar geen toestemming voor te geven. Het gemeentebestuur geeft echter zijn pogingen nog niet op. Het verzoekt genoemd college om Gijsbertus Vogels de graad van bloedverwantschap van de bedeeden aan te laten tonen. Dit om uit te kunnen maken of de uitkeringen terecht geschieden.

Op een brief daarover, antwoordt Gijsbertus dat uit de jaarlijkse opbrengst van de fundatiegoederen - zijnde! 150 - aan Wilhelmus Vogels, kleinzoon van Clara van der Aa, een nicht van de stichter, een studiebeurs van f 100 uitbetaald wordt voor zijn studie aan het seminarie en de rest aan twee families, waarvan de familieband minder duidelijk is. Gedeputeerde Staten vinden voldoende bewijs aanwezig om de gemeente Best verdere stappen te verbieden.

In 1864 echter onderneemt het Bestse gemeentebestuur opnieuw een poging tot verwerving van fundatiegoederen en opbrengsten. Nu zijn vier fondaties het doelwit, waaronder ook de fundatie Van der Aa. Ook nu weigeren Gedeputeerde Staten hieraan mee te werken. Ten aanzien van de fundatie Laurentius van der Aa stellen zij dat het gemeentebestuur op basis van het testament van de fundateur geen aanspraken op de opbrengst van de fundatiegoederen kan maken, zolang niet bewezen is dat er geen bloedverwanten van de stichter meer in leven zijn. Dit acht het college onaannemelijk, aangezien de stichting nog geen honderd jaar geleden is en in de bepalingen ten aanzien van de begunstigden geen familieleden worden uitgezonderd van het recht op een uitkering¹⁵).

Ten aanzien van de fundatie Van der Aa ziet het gemeentebestuur dan ook af van verdere naastingspogingen.

Aan de laatste wil van Laurentius van der Aa is dus door de vasthoudendheid van de administrateurs en de juiste besluitvorming van Gedeputeerde Staten recht gedaan.

Over het directe beheer van de goederen is weinig concreets bekend. Wel weten we dat in het midden van de vorige eeuw de hoeve en gronden van de fundatie verpacht werden door de administrateur en toezien administrateur van de fundatie. De verpachting geschiedde steeds voor acht jaar. Als pachters zijn bekend: Cornelis Habraken, circa 1837; Arnoldus van Laarhoven, 1840-1848 en Wouter Maas, afkomstig uit Liempde, die in 1848 en 1856 een pachtovereenkomst sluit¹⁶). Feitelijk zal dit vanaf de oprichting gebeurd zijn. Ook nu nog wordt de hoeve verhuurd en de gronden verpacht. -

NOTEN

1. Heins, W.B., J.A.C. Mathijssen, *Inventaris van de notariële archieven in de provincie Utrecht* - Utrecht, 1982. Inv.nr. E004 a 005 (Notaris Joh. van Keijserswaard, akte nr. 714 en 718 (15 feb. 1776)).
De wijziging in het testament komt hierop neer: In het eerste testament vermaakt Laurentius een legaat van 1 1200 aan Jacob Gerritsen Boer te Eemnes. Dit legaat herroept hij in het codicil van 1776.
2. Oud-administratief archief Oirschot-Best (OAA Oirschot), voorl. inv.nr. 9225 fol. 29.
3. Dit is op te maken uit een aantekening in het verpondingsboek van Verrenbest (OAA Oirschot, v. inv.nr. 9225 fol. 29). Wanneer Dorothea overleden is, is uit de ter beschikking staande bronnen niet gebleken. Vermoedelijk is zij of kort vóór Laurentius of kort ná hem overleden.
4. Voor de genealogische gegevens van de familie Van der Aa/Vera zie Campinia XVI, 180-182 en XVII, 127-129 en bijlage 1.
5. Bots, H., I. Mattheij, M. Meijer, *Noordbrabantse studenten 1550-1750*. Tilburg, 1979.- p. 39.

6. Deze en hier volgende informatie werd mij verstrekt door de heer H. Vera te Nieuwegein, waarvoor ik hem zeer erkentelijk ben.
7. Voor uitgebreidere informatie over de Hollandse Zending, zie: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* - Haarlem, 1979, 1980. - Deel 8, 344 e.v., resp. deel 9, 345-353. De archieven van de Aartspriesters van de Hollandse Zending over de periode 1727-1853 zijn te raadplegen in het rijksarchief te Utrecht. In 1982 is een inventaris van die archieven verschenen van de hand van H.L.Th. Leeuwenberg en A.M.A. van Geloven.
8. OAA Oirschot, v. inv.nr. 8406: register van de collaterale successie, fol. 174vo-176. De totale oppervlakte van de dertien percelen grond bedraagt 48,5 lopense. Per lopense is 1666 m² gerekend.
In het artikel over de fundatie Hendrik en Catharina Kemps (Campinia XVI, p. 40 en 44), in noot 18, ben ik abusievelijk uitgegaan van een oppervlakte van 1500 m² per lopense en 30 m' per roede. Een correctie van de daar gegeven oppervlakten, gerekend naar 1666 m' per lopense en 33 m' per roede, geeft de volgende cijfers: Kohier successiebelasting circa 5,4 ha; verpondingskohier, aangelegd 1804, circa 6 ha en het kohier van landerijen uit 1792 circa 7,5 ha.
9. Verpondingskohieren Verrenbest: OAA Oirschot, v. inv.nrs. 9225 fol. 29; 9226 fol. 27 en 9227 fol. 29. Het totaal in het eerste kohier wijkt af van dat in het register der collaterale successie (zie noot 8): 44 lop. 45 roeden. In het tweede kohier staat de koop uit 1797 ingeschreven, het totaal is dan 45 lop. 31 roeden.
In de kadastrale leggers is het bezit van de fundatie geregistreerd onder artikelnummer 2. Zie: J.A.S.M. Suijkerbuijk, *Inventaris van de archieven van de gemeente Best - Oirschot* 1986, GA Best, invl.nrs. 980 en 993.
10. Archief Fundatie Laurentius van der Aa (AF vd Aa), voorl. inv.nr. 385: brief van 28 juni 1839.
11. Uit de in noot 9 genoemde verpondingskohieren is op te maken dat Laurentius de boerderij van zijn ouders in 1773 koopt van zijn stiefmoeder en overige erfgenamen.
12. AF vd Aa, v. inv.nr. 1413.
13. De recente gegevens over de fundatie zijn mij ter beschikking gesteld door de huidige administrateur, de heer Laurentius van der Aa te Oirschot. Hiervoor ben ik hem bijzonder dankbaar.
14. Idem, v. inv.nr. 385. De relatie van deze Arnoldus van Dijk met de fundatie is niet uit de stukken gebleken.
15. GA Best, inv.nr. 1452.
16. J.A. ten Cate, *De notariële archieven in Noord-Brabant*. - 's-Gravenhage 1957, inv. nrs. 5237, - akte nrs. 1083 en 1087; 2011 akte 2375 en 2385; 2015 akte 104.

BIJLAGE 1

Genealogische gegevens familie Van der Aa / Vera

Laurentius van der Aa, de stichter van de fundatie, is een telg uit de familie Van der Aa, waarvan de stamlijst is gepubliceerd door N. van Cuijck in Campinia (16e jaarg., p. 180-182). Later is daarop een aanvulling gegeven door H. Vera (17e jaarg., p. 127-129).

Tijdens het onderzoek naar de geschiedenis van de fundatie zijn, voornamelijk door het achterhalen van de administrateurs van de fundatie, meerdere familieleden gevonden. Omdat deze familierelaties een beter inzicht geven in het functioneren van de fundatie, meen ik in deze bijlage toch de gehele deel-genealogie Van der Aa/Vogels te moeten opnemen. Helaas is daarbij niet te ontkomen aan het herhalen van reeds gepubliceerde gegevens.

1. VERA / VAN DER AA, JOANNES

z.v. Laurentius Gerardus Vera(a) en Maria Cornelis Schepens
ged. Vught 4-3-1688

geh. I: Oirschot 24-1-1712

met Margriet Smits, d.v. Peter Jan Dielis en Maria Petrus van den Hage-
laar, ged. Best 1-3-1689

kind: 1. Josephus, ged. Best 10-8-1715

geh. Roosendaal 1739 met Cornelia van Hout
legataris

geh. II: Oirschot 27-2-1718

met Cornelia van Dijck, d.v. Tilmannus en Joanna Dirk Hermans,
ged. Best 20-10-1685

kinderen: 2. Laurentius, ged. Best 25-8-1719 overl. Eemnes 30-8-1782

fundateur

3. Joanna, ged. Best 20-3-1722

[RA Oirschot 272, 19-8-1750]

4. Tilmannus, ged. Best 29-1-1725

5. Franciscus, ged. Best 25-4-1728, *legataris* (zie 2.1.)

geh. III: Oirschot 21-5-1736

met Alegonda van Gerwen, d.v. Aert Sijmon en Maria Jans de Coninck,
ged. Oirschot 1-10-1706

kinderen: 6. Arnold, ged. Best 14-1-1737

geh. Best 18-2-1770 met Johanna Laurens van
Cuijck

kinderen: Joanna, ged. Best 30-1-1770, *legataris*
Joannes Baptista, ged. Best 13-8-1772,
legataris

7. Johannes, ged. Best 8-12-1739 (zie 2.2.)

8. Cornelia, ged. Best 17-12-1742 overl. vóór 7-11-1775

geh. Best 11-2-1770 met Hendrik Gerrit Hurks,
wed. v. Jenneken Jan Peters van Cuijck

kind: verm. Joanna, ged. Best 18-6-1772, *legataris*

9. Maria, ged. Best 10-5-1744

geh. Oirschot 2-2-1777 met Peter Dielis Thielemans

10. Dorothea, ged. Best 25-6-1746 overl. verm. in 1782

huishoudster van pastoor Laurentius te Eemnes,
haar halfbroer, *erfgename en vruchtgebruikster*

11. Anna, ged. Best 23-1-1750, *legataris*

2.1. VAN DER AA, FRANCISCUS

z.v. Johannes en Cornelia van Dijck

ged. Best 25-4-1728 overl. Best 24-1-1815 (huis nr. 669 Bev.Reg.)

geh. Oirschot 17-8-1760 met Jenneke van Roij, d.v. Aart en Clara Petrus
van Laarhoven, ged. Best 27-5-1730 overl. Best 9-5-1795

benoemd tot *administrateur van de fundatie* bij testament dd. 7 nov. 1775
resp. 15 febr. 1776.

kinderen: 1. Cornelia, ged. Best 21-9-1761

2. Arnoldus, ged. Best 30-1-1764 overl. Best 25-2-1816 (zie 3.1.)

3. Clara, ged. Best 20-5-1765 (zie 3.2.)

4. Laurentius, ged. Best 26-8-1767 overl. Best 9-10-1830 (zie 3.3.)

5. Joannes, ged. Best 23-10-1769 overl. Best 17-8-1829 (zie 3.4.)

2.2. VAN DER AA, JOHANNES

z.v. Johannes Laurentius en Alegonda van Gerwen,

ged. Best 8-12-1739

geh. verm. Best 14-6-1782 met Joanna de Kinderen

benoemd tot *toeziend administrateur van de fundatie* bij testament dd. 7
nov. 1775 en 15 febr. 1776.

kinderen: eveneens vermoedelijk:

1. Johannes, ged. Best 10-5-1784

2. Henrica, ged. Best 13-4-1786

3.1. VAN DER AA, ARNOLDUS

z.v. Franciscus en Jenneke Aart van Roij,

ged. Best 30-1-1764 overl. Best 25-2-1816 (huis nr. 669 Bev.Reg.)
 geh. Oirschot 16-2-1800
 met Hendrien Jan Storms
 kinderen: 1. Joannes, ged. Best 6-8-1801 overl. Best 14-2-1858 (zie 4.1.)
 2. Henrica, ged. Best 21-5-1804
 3. Franciscus, ged. Best 21-6-1807
 benoemd tot *administrateur van de fundatie* door zijn vader bij notariële akte dd. 5-1-1813 [NA 5211 nr. 109].

4.1. VAN DER AA, JOHANNES

z.v. Arnoldus en Henrica Storms
 ged. Best 6-8-1801 overl. Best 14-2-1858
 geh. Best 11-10-1840
 met Adriana Arnoldus van Mierlo
 benoemd tot administrateur van de fundatie door zijn vader bij not. akte dd. 23-2-1816 wanneer hij meerderjarig wordt; zonodig zullen tot die tijd zijn ooms Johannes en Laurens optreden [NA 5198 nr. 745];
 later benoemd tot *toeziend administrateur van de „fundatie* door zijn oom Laurens van der Aa bij not. akte dd. 30-4-1830 [NA 5227 nr. 360];
 daarna benoemd tot *administrateur van de fundatie* door Nicolaas Vogels bij not. akte dd. 29-1-1840 [NA 5237 nr. 1003].
 kind: 1. Arnoldus, geb. Best 25-11-1843 (zie 5.1.)

5.1. VAN DER AA/VERAA, ARNOLDUS

z.v. Johannes en Adriana van Mierlo
 geb. Best 25-11-1843 overl. Best 2-4-1917, beroep landbouwer, woont in 1917 Aarle E 557
 geh. Best 27-4-1874
 met Catharina van de Laar, d.v. Francis en Maria Kemps, geb. Best 21-5-1848
 kinderen: 1. Maria, geb. Best 18-10-1876
 2. Adriana, geb. Best 1-11-1879
 3. Franciscus, geb. Best 1-9-1882 overl. Best 27-1-1906

3.2. VAN DER AA, CLARA

d.v. Franciscus en Jenneke Aart de Roij
 ged. Best 20-5-1765 overl. Best 17-3-1803
 geh. Best 22-10-1786
 met Joannes Nicolaas Vogels, z.v. Nicolaas Petrus en Maria Wilhelmus van

Overbeeck (zie ook Camp. IX 15-18) ged. Oirschot 7-5-1749
 kinderen: 1. Cornelia, ged. Oirschot 16-10-1787
 2. Nicolaas, ged. Oirschot 22-1-1789 (zie 4.2.)
 3. Cornelius, ged. Oirschot 9-3-1791
 4. Joannes, ged. Oirschot 28-8-1793
 5. Martinus, ged. Best 30-4-1797
 6. Maria, ged. Best 1-11-1799
 7. Franciscus, ged. Best 3-11-1802

4.2. VOGELS, NICOLAAS

z.v. Johannes en Clara van der Aa
 ged. Oirschot 22-1-1789 overl. Best 30-1-1840
 geh. Oirschot 4-11-1813
 met Jacoba Habraken, d.v. Gijsbertus en Maria Catharina van Gorcum, ged. Oirschot 4-5-1789 overl. Best 3-12-1870
 benoemd tot *administrateur van de fundatie* door Johannes Laurens van der Aa bij not. akte dd. 28-8-1837 [NA 5234 nr. 588].
 kinderen: 1. Klara, geb. Oirschot 14-8-1814
 2. Gijsbertus, geb. Oirschot 27-2-1816 (zie 5.2.)
 3. Joanna, geb. Oirschot 27-8-1818
 4. Martinus, geb. Best 17-3-1821
 5. Franciscus, geb. Best 15-12-1823
 6. Cornelis, geb. Best 1-11-1826 overl. Best 2-2-1832
 7. Arnolda, geb. Best 14-7-1829
 8. Cornelius, geb. Best 14-7-1833 overl. 7-5-1834
 9. Klara, geb. Best 26-4-1835

5.2. VOGELS, GIJSBERTUS

z.v. Nicolaas en Jacoba Habraken
 geb. Best 27-2-1816
 geh. Best 19-2-1859
 met Christina van de Sande, d.v. Joannes en Antonette van de Kerkhof, geb. Best 22-6-1827
 benoemd tot *administrateur van de fundatie* bij not. akte dd. 12-2-1858 door Johannes Arnoldusse van der Aa [NA 2016 nr. 305]
 kinderen: 1. Nicolaus, geb. Best 23-1-1860 overl. Best 25-1-1860
 2. Joannes, geb. Best 30-1-1861
 3. Antonetta, geb. Best 17-1-1863
 4. Clara, geb. Best 26-6-1865

3.3. VAN DE AA, LAURENTIUS

z.v. Franciscus en Jenneke Aart van Roij
ged. Best 26-8-1767 over]. Best 9-10-1830
geh. Oirschot 29-11-1795

met Willemijn Schepens, d.v. Hendrick en Christina Wilhelmus van Croonenburgh, ged. Best 26-9-1765

benoemd tot *toeziend administrateur van de fundatie* door zijn vader bij not. akte dd. 5-1-1813 [NA 5211 nr. 109] resp. tot *administrateur* door zijn broer Arnoldus bij not. akte dd. 23-2-1816 [NA 5198 nr. 745].

- kinderen: 1. Joanna Maria, ged. Best 13-10-1796
geh. Best 21-2-1819 met Johannes Cornelis Gijsbert Habraken
2. Christianus, ged. Best 29-7-1798 over]. Best 30-11-1830
geh. Best 10-5-1823 met Joanna Johannes Latijnhousers
3. Cornelia, ged. Best 19-12-1800
geh. Best 18-2-1832 met Lambertus van den Akker
4. Joannes, ged. Best 25-2-1803 (zie 4.3.)
5. Henrica, ged. Best 2-5-1805
6. Franciscus, ged. Best 22-.-1807 over]. Best 14-1-1809
7. Cornelis ?
8. Franciscus, ged. Best 25-2-1812 over]. Best 24-7-1835

4.3. VAN DER AA, JOHANNES

z.v. Laurentius en Wilhelmina Scheepens
ged. Best 25-2-1803 over]. Best 12-11-1886 (adres: De Vleut 26 1840)
geh. Oirschot 6-6-1830

met Anna van Collenburg, d.v. Nicolaas en Barbara van Nunen, ged. Oirschot 4-9-1806

benoemd tot *administrateur van de fundatie* door zijn vader bij not. akte dd. 30-4-1830 [NA 5227 nr. 360]

- kinderen: 1. Willemijn, geb. Oirschot 31-10-1831, geh. Best 14-6-1861 met Martinus Johannes van den Biggelaar
2. Bernardus, geb. Oirschot 2-3-1834 over]. Oirschot 26-4-1834
3. Bernardus, geb. Oirschot 26-1-1836
geh. I. Best 1-6-1871 met Anna Maria Essens
geh. II. Oirschot 29-1-1875 met Allegonda Roefs
4. Lamberdien, geb. Best 14-4-1839, geh. Best 5-6-1873 met Adriaan Hendricus Raaijmakers
5. Kornelis, geb. Best 6-3-1842, geh. Oirschot 13-7-1877 met Gerdina van Overdijk

6. Maria, geb. Best 24-3-1845, geh. Best 8-6-1881 met Joannes Joannes van Rooij

7. Laurens, geb. Best 5-6-1848 (zie 5.3.).

5.3. VAN DER AA, LAURENS

z.v. Johannes en Anna van Kollenburg
geb. Best 5-6-1848 over]. Best 10-2-1916
geh. Oirschot 5-6-1881

met Maria Barbara van Hout, d.v. Johannes en Anna Maria Latijnhousers, geb. Oirschot 3-12-1852

benoemd tot *administrateur van de fundatie* waarschijnlijk door Gijsbertus Vogels (5.2.)

- kinderen: 1. Anna, geb. Best 15-9-1882
2. Maria, geb. Best 21-2-1884
3. Joannes Jan, geb. Best 17-4-1886 (zie 6.3.1.)
4. Joanna, geb. Best 2-1-1888
5. Joanna, geb. Best 22-6-1889, geh. met Gerardus van der Schoot
6. Martinus, geb. Best 26-5-1891 (zie 6.3.2.)
7. Catharina, geb. Best 22-6-1893
8. Lambertus, geb. Best 1-3-1896
9. Wilhelmina, geb. Best 1-8-1898

6.3.1. VAN DER AA, JOANNES JAN

z.v. Laurens en Barbara van Hout
geb. Best 17-4-1886 over]. Best 19-12-1957

benoemd tot *administrateur van de fundatie* door zijn vader Laurens (5.3.) bij notariële akte dd. 12-2-1901 (notaris J.J. Fens te Eindhoven).

6.3.2. VAN DER AA, MARTINUS

z.v. Laurens en Barbara van Hout
geb. Best 26-5-1891 over]. Oirschot 28-8-1980
geh. Oirschot 5-11-1923

met Lucia Cornelia van Zeist, geb. Oirschot 6-7-1893 over]. Oirschot 2-4-1976

- kinderen: 1. Laurentius Joannes, geb. Oirschot 13-9-1924 (zie 7.1.)
2. Cornelia Barbara, geb. Oirschot 13-11-1925 over]. Oirschot 17-1-1927
3. Barbara Anna, geb. Oirschot 2-4-1927

4. Cornelius Joseph, geb. Oirschot 31-3-1930 oven. 3-6-1930
5. Cornelia Theresia Gerarda, geb. Oirschot 26-3-1931
6. Johannes Laurentius, geb. Oirschot 21-9-1932
7. Johannes Martinus Henricus, geb. Oirschot 24-6-1934
oven. 16-9-1939

7.1. VAN DER AA, LAURENTIUS JOANNES

z.v. Martinus en Lucia Cornelia van Hout
geb. Oirschot 13-9-1924
ongetrouwd
benoemd tot *administrateur van de fundatie* bij beschikking van de raad-
kamer der Arrondissementsrechtbank te 's-Hertogenbosch dd. 14-1,-14 °59

3.4. VAN DER AA, JOHANNES

z.v. Franciscus en Jenneke Aam de Roij [huisar. 295 Bev.Reg 1830]
ged. Best 23-10-1769 oven. Best 17,-8-1829
geh. Oirschot 10-11-1799
met Catharina Hendrik de Crom
benoemd tot *toeziend administrateur van de jUndatie* door broer Arnoldus
bij not. akte dd. 23-2-1816 [NA 5198 nr. 745].
kinderen: 1. Joanna Maria, ged. Best 22-5-1801
2. Henricus, ged. Best 13-2-1804 overl. Best 13-12-1879 (zie 4.4.)
3. Cornelis, ged. Best 18-3-1807.

4.4. VAN DER AA, HENDRIK

z.v. Johannes en Catharina Hendrik de Crom
ged. Best 13-2-1804 overl. Best 13-12-1879
geh. Best 22-2-1840
met Allegonda van de Sande,
geb. Oirschot 10-4-1811
benoemd tot *toeziend administrateur van de fundatie* bij not. akte dd.
29-1-1840 door Nicolaas Vogels [NA 5237 nr. 1003].
kinderen: 1. Joannes, geb. Best 8-5-1842
2. Johanna, geb. Best 12-3-1844

BIJLAGE 2

Lijst van administrateurs en toezien administrateurs van de fundatie

In deze lijsten zijn de tot nu toe gevonden administrateurs en toezienende administrateurs van de fundatie Laurentius van der Aa opgenomen. Zoals Laurentius in zijn testament bepaalde, diende de door hem benoemde bestuurders van de fundatie zelf voor de benoeming van hun opvolgers zorg te dragen. Dit is nagenoeg ook steeds gebeurd. De lijst van administrateurs is waarschijnlijk compleet. Alleen de benoeming van een opvolger door Gijsbertus Vogels is niet gevonden. De benoemingen van toezienende administrateurs zijn niet allen achterhaald.

ADMINISTRATEURS

1782 - 1815	Franciscus van der Aa (2.1.) benoemd bij testament van de fundateur dd. 7-11-1775 en 15-2-1776
1815 - 1816	Arnoldus van der Aa (3.1.) benoemd bij notariële akte dd. 5-1-1813 door zijn vader [NA 5211 nr. 109]
1816 - 1830	Laurentius van der Aa (3.3.) benoemd bij notariële akte dd. 23-2-1816 door zijn broer Arnoldus (3.1.) [NA 5198 nr. 745]
1830 - 1837	Johannes van der Aa (4.3.) benoemd bij notariële akte dd. 30-4-1830 door zijn vader (3.3.) [NA 5227 nr. 360]
1837 - 1840	Nicolaas Vogels (4.2.) benoemd bij notariële akte dd. 28-8-1837 door Johannes van der Aa (4.3.) [NA 5234 nr. 588]
1840 - 1858	Johannes van der Aa (4.1.) benoemd bij notariële akte dd. 29-1-1840 door Nicolaas Vogels [NA 5237 nr. 1003]
1858 - 1884	Gijsbert Vogels (5.2.) benoemd bij notariële akte dd. 12-2-1858 door Johannes van der Aa (4.1.) [NA 2016 nr. 305]

- (1884) - 1916   Laurens van der Aa (5.3.)
vermoedelijk benoemd door Gijsbert Vogels
- 1916 - 1957   Johannes Jan van der Aa (6.3.1.)
benoemd bij testament dd. 12-2-1901 door zijn vader Laurens
van der Aa (5.3.)
- 1959 - heden   Laurentius Joannes van der Aa (6.3.2.1.)
benoemd door de Raadkamer van de Arrondissementsrecht-
bank te 's-Hertogenbosch dd. 14-1-1959.

TOEZIEND ADMINISTRATEURS

- 1782 - 18..   Johannes van der Aa (2.2.)
benoemd bij testament van de fundateur dd. 7-11-1775 en
15-2-1776.
- 1813 - 1816   Laurentius van der Aa (3.3.)
benoemd bij notariële akte dd. 5-1-1813 door zijn vader als
opvolger van Johannes van der Aa (2.2.) [NA 5211 nr. 109]
- 1816 - 1829   Johannes van der Aa (3.4.)
benoemd bij notariële akte dd. 23-2-1816 door zijn broer Ar-
noldus (3.1.) [NA 5198 nr. 745]
- 1830 - 1840   Johannes van der Aa (4.1.)
benoemd bij notariële akte dd. 30-4-1830 door oom Lauren-
tius van der Aa (3.3.)
- 1840 - (1879)   Hendrik van der Aa (4.4.)
benoemd bij notariële akte dd. 29-1-1840 door Nicolaas Vo-
gels [NA 5237 nr. 1003]
- (18.. - 1959)   onbekend
- 1959 - heden   Arnoldus van de Ven
benoemd door de Raadkamer van de Arrondissementsrecht-
bank te 's-Hertogenbosch dd. 14-1-1959.